

December 2008

Dansk Mongolsk Selskab

Ger 66

19. årgang – december 2008

ISSN 0905-9504

Ger er medlemsblad for Dansk Mongolsk Selskab. Bladet udkommer februar, maj, august, november.

Redaktion:

Rolf Gilberg (ansvarshav.)
Jan Koed – jk@cadaid.dk
Bulgan Njama

Tryk: One Way Tryk a/s**Oplag:** 250 eks.

Oplysninger om adresseændringer og evt. leveringsproblemer meddeles til kassereren.

Formål:

- (a) at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområder i Mongoliet, Kina og Rusland,
- (b) at udgive skrifter om mongolerne,
- (c) at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold,
- (d) at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne og
- (e) at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

Dansk Mongolsk Selskab**Æresmedlem:**

HKH Kronprins Frederik

Bestyrelse:

Anita Garbers
Rolf Gilberg (formand)
Søren Haslund-Christensen
Lars Højer
Jan Koed (kasserer)
Bulgan Njama
Morten Axel Pedersen (sup.)
Leif F. Petersen
Henrik Bo Thrane (sekretær)

Internet:

www.danskmongolskselskab.dk

Girokonto: (1551) 784-1582

SWIFT-BIC: DABADKKK

IBAN: DK26 3000 0007 8415 82

Adresse: se under kasserer

Selskabets adresser:

Sekretær: Henrik Bo Thrane
Carl Møllers Allé 33
2860 Søborg
tel: 3966 9497
hbthrane@pc.dk

Kasserer: Jan Koed

Clara Pontoppidans Vej 41
2500 Valby
tel: 3322 3728
fax: 3322 3726
email: jk@cadaid.dk

NGO-projekter:

Bulgan Njama
Fuglebo 2
2000 Frederiksberg
tel: 3833 2106
email: njambu@hotmail.com
I Mongoliet:
dmcenter@magicnet.mn

Medlemskab:**Kontingent:**

150 kr. pr. kalenderår for personligt medlemskab.
250 kr. for husstandsmedlemskab.
500 kr. for firmamedlemskab.
Tillæg for medlemmer bosat i udlandet: 50 kr.

Henvendelse om medlemskab rettes til kassereren.

Bybilledet i Ulaanbaatar er under kraftig forvandling i disse år. Folk i del er efterhånden et særsyn, mens moderigtige unge agerer som fisk i vandet. Men ligesom i andre storbyer præges udviklingen også af en større ligegyldighed over for det fælles miljø. Folk tager mindre hensyn og affaldet smides i gaderne. Læs mere om sædernes forfald på bagsiden. UB juli 2008.

Foto: Søren Zeuth

Indhold

Kampen om råstofferne	3
Blandt nomader og byfolk	8
En by skyder op ...	10
Over stepperne	12
Minder fra Danskeklippen	13
En sygeplejerske i Mongoliet - II	16
Feltarbejde blandt guldgravere	24
Danmark anerkendte Mongoliet ...	25
Pulsen på Mongoliets økonomi	28
Aktuelt	30
Mongoler i Europa udvist	30
Mere kontrol med bankerne	31
DMS nyt	32

Kampen om råstofferne

Bat-Erdene Batbayar, eller Baabar, er kendt som forfatter og dristig forkæmper for demokratiet. Han begyndte sin karriere som undergrundsforfatter i midtfirserne. I artiklen behandler Baabar den mongolske regerings håndtering af aftaleindgåelsen med de udenlandske mineselskaber. I Baabars egen sarkastiske form bliver der delt øretæver ud til mange sider og ikke mindst til korrupte politikere.

Bat-Erdene Batbayar kom til verden i 1954 i Tsetserleg, Arkhangai Aimag. Han studerede ved det mongolske statsuniversitet, Krakows universitet, Moskvas universitet og *The Imperial College of Science, Technology and Medicine* i London. Uddannet som biokemiker. Taler engelsk, russisk og polsk. Er gift og har to døtre. Indtil 1991 ansat ved Institut for Enzymologi.

Han var en af lederne af den demokratiske bevægelse i Mongoliet 1989-90 og medstifter af det socialdemokratiske parti. Han var leder af partiet i perioden 1990-94. Medlem af parlamentet 1996-2000, finansminister 1998-99 og udenrigspolitisk rådgiver for statsministeren 2004-05.

Siden 1980'erne har han skrevet artikler og beretninger om samfund og politik. Blandt titlerne er *Don't forget* (1990), *Playing a family* (1994) og *History of Mongols* (1996). Hans bøger er oversat til engelsk, japansk, russisk, tyrkisk og tysk.

I 1997 vedtog Mongoliets parlament en lov om råstoffer. Det åbnede muligheder for råstofudvinding for både enkeltpersoner og virksomheder i den private sektor. I virkeligheden er loven mere et spørgsmål om licenser end en egentlig lov om minedrift. Temaer som minedrift, miljøbeskyttelse og andre forhold er overhovedet ikke nævnt. Jeg ønsker ikke at give nogen skylden for det. For på det tidspunkt var målet – på grund af krisen i råstofsektoren – ikke et spørgsmål om at »lave sten ud af Mongoliets rigdomme«, men mere et spørgsmål om at gøre opmærksom på vores eneste attraktive sektor.

Prisen på råstoffer bevæger sig, ligesom kashmir-priserne, betydeligt op og ned. I slutningen af 1970'erne nåede prisen på guld 800 dollar pr. ounce, men i 1997 var guldprisen 250 dollar pr. ounce. Selv om 1997 var begyndelsen på guldfeberen, var hverken den lille guldgraver med sine pletter og pander eller større mongolske investorer interesseret i guldudvinding. Det skyldtes, at omkostningerne ved udvinding af guld på det tidspunkt var højere end markedsprisen. Omkostningerne ved udvindingen af den helt dominerende mongolske eksportartikel kobber var på det tidspunkt 1.700 dollar og kobberets verdensmarkedspris 1.500 dollar pr. ton.

Siden 1960'erne havde intellektuelle, økonomer og embedsmænd drømt om mongolsk fremgang på grundlag af råstofundersøgelserne. I 1990'erne var råstofsektoren imidlertid i krise globalt. Mongoliets regering havde for 1990 kun afsat en post på 100 dollar i budgettet til geologiske undersøgelser. Geologer blev arbejdsløse, og de fleste søgte anden beskæftigelse. Tilmed blev mongolernes 30-40 års drømmerier noget uklare. Derfor vedtog parlamentet – som et sidste håb – den meget liberale lov om råstoffer. Der blev desuden lovet diverse favorable betingelser for de, der ville investere i den mongolske råstofsektor.

Tidligere havde mange mindre, vestlige virksomheder været involveret i udforskning af olie, uran og kobber i Mongoliet. Det havde været en dårlig forretning, da der ikke blev fundet forekomster af olie, og prisen på uran var lav. Når mongolske embedsmænd var udenlands, var de meget optaget af at promovere de eksisterende forekomster og af at indhente tilbud på investeringer. Det samme var tilfældet ved præsentationen af Tavan Tolgoi, Tsagaan Suurga og Ulan Tsav. Ingen af disse folk havde imidlertid forstand på minetekniske eller økonomiske forhold. Alt hvad de havde at byde på var klodsede bemærkninger som: »Vi har noget godt, kom og grav det ud.«

Området ved Oyu Tolgoi minen. I forgrunden ses mineskakterne, i baggrunden værksteder og indkvarteringslejr, se nærbilledet på næste side. Foto: IVN

Mineselskaberne

Der er få minegiganter i verden. En af dem er det australske BHB. Det har etableret sit »kongerige« i Asien og er hovedleverandør til det kinesiske marked. Man havde erhvervet nogle udforskningslicenser i det nyligt åbnede Mongoliet. En af dem lå på det sted, vi i dag kalder Oyu Tolgoi i Khanbogd Sum, Ömnögov Aimag. Det siges, at man søgte licens på grundlag af en mongolsk geologs udsagn om kobberforekomster i området. Men der er mange områder i Mongoliet med potentielle forekomster af kobber. Der kan være kobber, og der kan ingen-ting være.

BHB havde stor erfaring, men efter 20 borer var der ikke fundet noget som helst. En fortsættelse af borerne ville være risikabel, da kobberpriserne var helt i bund. Så de prøvede at slippe af med licensen. Selskabet havde også fået licens til drift i Tavan Tolgoi kulminen. De gjorde sig umådelige anstrengelser for at sælge begge licenser. Da ingen ville købe dem, gav de licenserne tilbage til Mongoliet (erhvervet 1997, tilbageleveret 1998). Oyu Tolgoi licensen blev så købt af et canadisk registreret selskab ved navn *Ivanhoe Mines Ltd.*

I minebranchen er der en uskrevne regel: Den første udforskning og måske også udvinding foretages af et mindre selskab. Selskabet kommer til at bære hele risikoen, og så sælges den færdige pakke til et større selskab med henblik på udvinding for alvor. Selv om de små selskaber henter fortjenester på det, er konkurser ikke usædvanligt. Sådanne selskaber kaldes »juniorer«.

Ivanhoe Mines var et sådant selskab, men det havde lige forladt denne klassifikation ved at blive børsnoteret. Man havde besluttet sig for at prøve lykken i Mongoliet. Man forsøgte sig med 149 borer og var ved at fortvivle. Efter et sidste desperat forsøg ville man stoppe, da borerne trods alt havde kostet mange millioner dollar.

I dag er det nærmest en legende blandt geologer. Den canadiske geolog Kirvin havde udpeget stedet for boring nr. 150, og endelig i en dybde af 600 meter nåede man ned til kobberet. Denne sidste boring, lige før *Ivanhoe* ville have opgivet udforskningen, viste sig at være en af de 10 største opdagelser i minedriftens historie. I dag vurderes forekomsterne i Oyu Tolgoi at være på 720 mia. ounces (ca. 2 mio. ton) kobber og 30 mio. ounces guld. En skattekasse, som er sjælden i denne verden.

Det var i det 21. århundredes første år, 2001. Oyu Tolgois kobberforekomster kan beskrives som en kæde af fire store aflejringer. En af disse aflejringer er den, der blev fundet ved ovennævnte, legendariske boring. Det var virkelig et utroligt held og et videnskabeligt og teknologisk gennembrud. Hverken geologerne, der foretog den 150. boring, aktionærerne i *Ivanhoe Mines* eller mongolerne selv fattede, i hvilket omfang den 150. boring ville være i stand til at vende op og ned på deres skæbne.

Den virkelige forståelse for, at en helt uvurderlig skattekasse var fundet, kom først efter 3 års efterfølgende videnskabelige undersøgelser. Det siges, at der i minedriftens historie tidligere havde været boret efter sådanne skatte, men uden at der var kommet noget ud af det. Ikke kun for *Ivanhoe Mines*, men også for det mongolske folk, som havde disse forekomster i deres undergrund, var det yderst heldigt.

En usædvanlig mand

Indehaveren af *Ivanhoe Mines Ltd.*, Robert Friedland, som ejer nogle få miner i Centralamerika og i det sydlige Asien, er en interessant fyr med en usædvanlig personlighed. Han er ekstremt risikovillig, afsindig heldig, er alt for åbenmundet og roder sig ofte ud i problemer. Hans personlighed er som en californisk cowboy fra guldgravertiden.

Det held, han havde i Mongoliet, øgede kursen på hans aktier. Det at selskabet blev børsnoteret betød, at der kom aktionærer fra hele verden – nye medejere af Oyu Tolgoi. De nye ejere stoled på Friedland, købte aktier i *Ivanhoe Mines*, så at han kunne udnytte minens forekomster og forgylde deres aktier. Og Fried-

Værksted- og indkvarteringsområdet
ved Oyu Tolgoi.

Foto: IVN

land gjorde, som han plejede: sagde ét, foretog sig noget andet og gav dermed aktionærerne det ene chok efter det andet. Selv om aktiebørsen i nogen grad ligner »det sorte marked« og dettes handlende, så har børserne deres egen etik, og det er ikke korrekt at blæse alting så meget op. Engang sammenlignede han de rigdomme, han havde fundet i Mongoliet, med det at sælge en t-shirt for 100 dollar, selv om den kun havde koste 5 dollar at producere. Den går ikke i den globaliserede verden, hvor hans tale i Sydamerika allerede næste dag kunne læses i de mongolske aviser.

Da voksede misundelsen hos mongolerne. Når det kommer til stykket, ligger den i blodet. Friedland troede, at Mongoliet var et enkeltmandsvælde ligesom Kasakhstan, og han havde ikke engang overvejet den offentlige reaktion. I stedet for at informere offentligheden om, hvad der foregik, og hvad planerne var, forandrede han sig til en enevældig monark, som foretrak »lyssky« arrangementer med undersåtter, som lå på maven for ham.

I 2003 skulle Mongoliet betale sin gæld til Rusland, og *Ivanhoe Mines* havde givet regeringen et lån på 50 mio. dollar. I realiteten var det bestikkelse for efterfølgende underskrivelse af en kontrakt med regeringen. Hvis kontrakten blev underskrevet, ville de 50 mio. dollar ikke blive tilbagebetalt, men være rullet ned i lommerne på Mongoliets herskere.

Ivanhoe Mines havde gjort en stor opdagelse for Mongoliet og bragt held til både sig selv og det mongolske folk. Bare man dog havde arbejdet i overensstemmelse med de gældende, mongolske love og bestemmelser, havde informeret offentligheden, havde behandlet mon-

IVANHOE

golerne fair og i det mindste havde *forsøgt* at arbejde i overensstemmelse med reglerne. Var det sket, ville der kunne have været skabt en meget betydelig indkomst til begge parter.

Korruptionen blomstrer

Ivanhoe Mines bragte sig imidlertid i en vanskelig situation ved at prøve på at springe over, hvor gærdet var lavest ved tydeligvis at lave hemmelige, konspiratoriske og ulovlige arrangementer. I 2004 var der én, lad os bare sige ejeren, som havde mistet al autoritet, og som var på randen til at sætte sig selv bag tremmer. Den nye regering betalte de 50 mio. dollar tilbage.

Mongolerne er ikke bare født misundelige, men er også mestre i at sælge skindet, før bjørnen er skudt. Ifølge den ny regering fik den gamle regering et enormt pengebeløb i bestikkelse fra *Ivanhoe Mines*. Desuden blev de nyere parlamentarikere holdt ude af bestikkelsen. Sådan skærpedes slaget for alvor.

På TV fortalte en veluddannet fyr – bl.a. med henvisning til nogle Internet-kilder – om, hvordan Friedland udplyndrede mongolerne til de døde af sult. Dette fremkaldte patriotiske følelser hos mange mennesker, som ikke havde begreb skabt

om de internationale regelsæt for råstofudvinding.

I forlængelse heraf øjnede nogle socialt aktive personer en mulighed for at score kassen på pengeafpresning. De var helt ligeglade med at vide noget om de internationale regelsæt. Og hvorfor skulle de også det, når deres formål var et helt andet? De introducerede et politisk krav om, at det mongolske folk skulle eje 50%. Demonstrationerne kom ud af kontrol. Det samme gjaldt et medlem af parlamentet, som fulgte folkets linie. Han opstillede et telt på Sukhe-baatar-pladsen, samlede underskrifter og blev ét med folket. Oyu Tolgoi blev en mulighed for dem, der stræbte efter berømmelse ved at lege med de uoplyste masser. En person, der gav udtryk for bare almindeligt fornuftige meninger, blev til en forræder. Jo mere stupidt, jo mere patriotisk.

Initiativtagerne med det store hjerte for fædrelandet glemte ikke sig selv. Demonstranter foran *Ivanhoe Mines* kontorer truede med at afbrænde selskabets bil, men tilbød inde på kontoret at stoppe deres aktiviteter én gang for alle for 250.000 dollar. Andre afpressere af udenlandske selskaber havde foreslået at løse alle spørgsmål mod en betaling på 50 mio. dollar. Staten havde gjort fælles front med folket.

Råstofforekomster hvis udvinding er under forhandling: **Asgat**, sølv, Rusland. **Tomortei**, jern, Rusland, Kina. **Mardai**, kul, uran, Kina. **Shivee Ovoo**, kul, Kina. **Tavan Tolgoi**, kul, Japan, Australien, Kina, Rusland, USA. **Oyu Tolgoi**, guld, kobber, Canada, UK (Rio Tinto).

Beskatningen på 68% af udvindingen af kobber var en regning til Oyu Tolgoi investorerne. Det faktum at Erdenet begyndte at betale denne skatteregning var ikke en civiliseret måde at bryde den aftale om stabile relationer, der var indgået med Rusland.

For enhver med den tilstrækkelige autoritet blev det en daglig rutine at chikanere *Ivanhoe Mines*. Af patrioternes taler fremgik det mellem linierne, at folkets repræsentanter nærmest med urette blev holdt væk fra bestikkelse. På gaderne var situationen endnu værre. Nogle etablerede énmandsfronter efter at have opgivet at få noget ud af Friedland. I stedet forsøgte man at afpresse mindre, mongolske direktører for således at kunne fiske et par sedler op af deres lommer. Patriotisk pengeafpresning blev en offentligt anerkendt handlemåde. Selv hospitalsindlagte patienter deltog i disse aktiviteter.

Med andre ord: Friedland havde selv sluppet galskaben løs. Oyu Tolgoi forretningen havde mistet mening og var blevet en politisk slagmark, hvis man overhovedet kan kalde dette vanvid for politik! Mange udforskningsaktiviteter i Mongoliet blev lukket ned, og selskaber

flygtede fra dette forfærdelige land, mens skaderne endnu var til at overse. Tilbage blev så Mongoliets stramme budget til råstofundersøgelser på 2 mio. dollar, hvor de udenlandske selskaber havde brugt 100 mio. dollar om året.

Markedet vender

I mellemtiden var kobberprisen steget til mere end 8.000 dollar pr. ton, hvilket var det højeste nogensinde. Priserne på *Ivanhoe Mines* aktier var begyndt svinge op og ned i takt med de mongolske patrioters puls. Dette gav måske Friedland en bekvem anledning til at spekulere i aktiemarkedets svingende kurser. Man ville faktisk ikke forbaves, hvis det var ham, der stod bag og finansierede protestbevægelserne i Ulaanbaatar. Da kontrakten blev underskrevet, var kursen 15 dollar pr. aktie, men nu var den under demonstrationerne faldet til 3 dollar. Man taber 100 dollar på iscenesættelsen, men får 400 dollar retur. Friedland vinder og aktionærerne taber. Men de stakkels aktivister får end ikke den mindste bid af, hvad de havde forventet.

De havde en stupid og urealistisk drøm om at profitere af pengeaf-

presning. Hvis kontrakten var underskrevet som udformet i begyndelsen, ville Oyu Tolgoi have tilført Mongoliet 1 mio. dollar om dagen alene fra skat og royalties. Næsten 2 mia. dollar har mongolerne mistet ved at standse minen i 5 år. Mens den ene part sørgede for spekulationer på aktiemarkedet, rykkede den anden part for sin bestikkelse.

Resultatet blev, at Mongoliet rykkede ned på en 69. plads af i alt 72 råstofeksporterende lande. Alle blev bange for at investere, og der blev advaret om, at det kunne være farligt. Men på den anden side var der en voksende interesse fra nogle lande og fra større mineselskaber, for der var stærkt stigende kobberpriser og umådelige rigdomme i Oyu Tolgoi.

Verdens største selskab, britiske *Rio Tinto*, havde opkøbt aktier i *Ivanhoe Mines*. *Rio Tinto* selskabet var ikke blot fortrolig med etik og regelsæt, men havde også implementeret dem, og man var klar til at udnytte minerne – ikke på Friedlands facon – men i overensstemmelse med internationale standarder.

Men da de ankom til UB, blev de mødt af sindsforvirrede mennesker. Forhandlingerne blev ikke ledet af regeringen, men af oppositionen, som havde ansvaret på dette område. Netop som *Ivanhoe Mines* var klar til at starte udvindingen, fik de et chok. Regeringen havde introduceret en beskatning på 68% og en ret til 30% ejerskab til den mongolske stat.

Efter at være blevet efterkommet på ønsket om 30% ejerskab, fremsatte regeringen krav om, at de 30% skulle betales af selskabet! Herefter var de 30% for lidt, og der stilledes krav om 50%, og regeringen ville stadig ikke selv investere! Og hvis der ellers var noget, blev de mindet om, at de bare kunne forlade Mongoliet. Selv ikke en skrupskør Hugo Chavez ville have været så dum.

Med denne fornuftbetonede forklaring var *Rio Tinto's* folk tæt på at få bank: »Den mongolske regering driver ikke minedrift. Den kan tilgodese det mongolske folk, som vil kunne få mere end 50% af de høje afgifter. Hvis den mongolske regering ønsker aktier, er den nødt til at investere, og da investeringen i givet fald skal tages af det mongolske bruttonationalprodukt, er det næppe realistisk. *Rio Tinto* er ikke ude på svindel. Vi vil arbejde efter de regler, som er internationalt gældende, således at begge parter kan profitere, endda rigtigt godt. I vor tid er det umuligt at udbytte helt urimeligt og skulle det forekomme, er der en international voldgift, som afsiger kendelser i sådanne konflikter.«

Dystre fremtidsudsigter

Både naboerne i nord og syd var ikke henrykte over, at vestlige selskaber viste så stor interesse for at investere hos den lille nabo, som bare forsøgte at prioritere sine egne interesser. Det var mere et geopolitisk end et forretningsmæssigt anliggende. Så de påvirkede mere eller mindre direkte den skøre befolkning og startede med at spille de

vestlige investorer ud mod hinanden. *Shinhua*-selskabet inviterede forhandlerne til Kina og demonstrerede sin gæstfrihed ved at fremvise mineområder og i øvrigt vise sin imødekommenhed.

Ved tilbagekomsten til Mongoliet kom diskussionen om minedrift endnu mere ud af kontrol og nåede sit højdepunkt i vanvid, ligesom følgerne blev endnu værre. Antallet af de, der ville frelse mongolerne fra de udenlandske tyveknegte, kom ud af kontrol. Oyu Tolgoi blev en lidt tvetydig del af parlamentets valgkampagner. Fædrelandets »frelser« hævder, at de har returneret 50% af den tabte kapital og erklærer, at de er klar til, med befolkningens godkendelse, at finde den anden halvdel af den tabte kapital. I realiteten har de, i stedet for bare at sætte sig ned og inkassere profitten fra beskatningen, påført deres fædreland en gæld, der er ubærlig. De har i realiteten blokeret vejen for mongolsk udvikling, forøget fattigdommen, forstærket det offentlige raseri og forgiftet landets fremtid.

Nogle af dem har gjort det for pengenes skyld, nogle for ren og skær berømmelse, nogle for magtens skyld, og størstedelen er bare

idioter uden forståelse for noget som helst. Forfatteren af den berømte europæiske bog om middelalderen, *Ship of Fools*, ville have skammet sig over at kunne finde bedre eksempler på stupiditet i det, som sker her og nu.

Parlamentet, som havde planlagt at udarbejde tilføjelser til loven om råstofdudvinding, har annulleret det hele. Loven med tilføjelser blev ikke vedtaget, og da de endelig ønskede tilføjelser, begyndte de parlamentsmedlemmer, der ikke havde fået deres bestikkelse, at problematisere tilføjelserne for derved at lægge op til bestikkelse. Resultatet blev, at alt igen gik i hårdknude.

Kobberpriserne er nu begyndt at falde. Fra dette efterår er de på vej mod 6.000 dollar pr. ton. Den mongolske guldfeber svækkes sandsynligvis også, fordi priserne på guld, som nåede 1.000 dollar, er faldet til 600 dollar. Prognoserne på en oliepris på 200 dollar pr. tønde ved årets slutning synes heller ikke at holde, da prisen pr. tønde har været nede på 100 dollar. Der er spekulationer om, hvorvidt kulpriserne, der har fulgt oliepriserne opad, holder sig efter dette vanvid.

Der er faktisk stor sandsynlighed for, at de mongolske muligheder for en gylden æra er ved at falme. Det ser mere ud til, at det tidspunkt rykker nærmere, hvor de mongolske myndigheder igen skal ud at tigge udenlandske investorer om at grave deres mineraler op. ■

Bat-Erdene Batbayar

17.09.08

Oversættelse fra mongolsk:

Burmaa Nyamaa

Leif F. Petersen

Flere oplysninger:

www.ivanhoe-mines.com
ot.mn

Bunden af borehullet i Oyu Tolgoi i en dybde af 1.385 meter, januar 2008.

Foto: IVN

Blandt nomader og byfolk

En ferie i Mongoliet er en fantastisk oplevelse, fordi det er så anderledes, og fordi Mongoliet er et spændende land.

I Mongoliet fornemmer man, at der er højt til loftet; man føler det især, når man befinder sig på de åbne stepper. Mongoliet ligger på samme breddegrad som Norditalien, men vinteren er meget kold, og sommeren er varm og tør. Vi har været i Mongoliet om vinteren og husker stadig, hvor koldt det kan være i januar. Derfor bør man vælge at holde ferie i Mongoliet om sommeren.

Et gæstfrit åbent land

Vi ankom med fly til Ulaanbaatar fra Beijing, derfra kørte vi med eksprestoget ca. 250 km nordpå til byen Darkhan. Turen tager ca. 5 timer, så der er tid til at se landskabet.

På turen så vi et par små byer, der består af 20-30 huse/tekte. På resten af turen så vi enkelte tekte ligge ved foden af de bløde bakker. Det store udsyn gør, at det er svært at bedømme afstandene. Nomaderne i Mongoliet er mere stationære end nomader andre steder i verden. Derfor ser

vi deres typiske runde tekte og træhuse side om side. Træhusene kommer de tilbage til år efter år. I de sydlige skovløse områder af Mongoliet ser vi dog kun tekte.

I jeep fra nord til syd

Vi starter vores safaritour i Darkhan – en ung by der blev grundlagt i begyndelsen af 60'erne. Byen er den næststørste by i Mongoliet med ca. 110.000 indbyggere. Man kan ikke sige, at det er en smuk by. Det er en typisk »sovjet«-bygget by, dvs. den består af store ensformige betonboligblokke. Selv træerne i byen er ens, det er popler – det er Khrusjtjovs skyld. Khrusjtjov ville have træer i byerne mod øst – og popler vokser hurtigt. Derfor blev der plantet popler i den mongolske by Darkhan. De er nu en forbandelse for byen i den tidlige sommer, fordi popler på det tidspunkt lader frøene hvirvle rundt som snefnug. De trænger ind i alle revner og sprækker og sætter sig i næseborene.

Selv om vi er i en stor by på landet, græsser dyrene i midterrabatten inde i byen. Det har selvfølgelig den fordel, at det offentlige ikke skal

bruge arbejdskraft på at holde græset pænt ved vejene, men den ulempe, at dyrenes møg ligger overalt i byen. Forskellen mellem by og land er, at nomaderne i Gobi-ørkenen samler møget op, lægger det til tørre og bruger det til brændsel. Der er jo næsten ingen træer i Gobi.

Byen Darkhan har udviklet sig meget fra vores sidste besøg i 1997. Der er kommet gadebelysning og lysreguleringer til trafikken. Der er også kommet butikker, private hoteller og cafeer med reklamefacader ud mod gaden – det var her ikke for 10 år siden. Dengang var butikkerne gemt væk i boligblokkene. Industrien er efter privatiseringen kommet godt i gang, og den økonomiske udvikling er positiv.

Antallet af officielle veje er begrænset, og vejnettet er etableret af brugerne. Det betyder, at vejnettet består af et utal af hjulspor. På vores ferie, hvor vi kørte i jeep fra grænsen til Sibirien og ca. 2.000 km sydpå ind i Gobi-ørkenen, stod vi ofte ved uvejsomme korsveje i ingenmandsland uden at vide hvilken vej, der ville være bedst.

Vi var dog så heldige at have en chauffør, der ofte kunne finde den helt rigtige vej blandt alle de hjulspor, der findes på stepperne! Næste ferie på stepperne i Mongoliet bliver med en GPS. *Lonely Planet* op-

Bruger-etableret vejsystem: mens bilerne sender støvskyer til vejrs på steppen ligger asfaltvejen ubenyttet hen.

En nomadefamilies delvis permanente boplads i den centrale del af Mongoliet.

giver nemlig koordinaterne på nogle af byerne i Mongoliet, som gør det nemmere for os at følge med i chaufførens valg af retning. Han brugte ofte naturen og stjernerne til at finde vej. Det var fascinerende at iagttage.

Religion

Den tibetanske buddhisme har godt fat i befolkningen. Vi møder utallige hellige steder og smukke klostre, og bedemøllerne bruges flittigt. Derudover hænger de blå og hvide, indviede silkebånd på træer, master, pæle og i toppen på deres utallige varder.

Når vi møder en varde, går de troende mongoler tre gange rundt om varden og smider små sten, vodka eller noget helt andet på varden. Det virker som en gammel natur-religions tradition. De fortæller os, at det bringer held – tak, det har vi også brug for med de veje.

Rejsetips

Det er muligt at bestille flybilletter og hotel via Internet før afrejsen. Rundrejsen kan nemt arrangeres af lokale fra hovedstaden Ulaanbaatar, og den kan bookes via nettet.

Da vi havde lokale guider med på turen, var det overkommeligt at finde vej og overnatningssteder. Der var ikke reserveret på forhånd, men der var næsten altid plads til os lige dér, hvor vi ønskede det. Ofte slog vi vores telt op ved et vandløb, ellers boede vi i en ger-camp. I Darkhan og Ulaanbaatar valgte vi at bo på hotel.

Hvis man er til specielle oplevelser blandt nomader og byfolk, kan vi anbefale Mongoliet, måske er det det eneste sted, man kan opleve lige netop det. ■

Tekst og foto:
Merete Elleboe
Per Kristensen

Boligkvarter ved Erdene Zuu.

Boligkvarter i Darkhan.

En by skyder op i den mongolske ørken

En kæmpeplads med fire gigantiske Djengis Khan statuer, store brede veje og byggekraner under den bagende sol. 100 arkitekter fra hele verden bidrager med villaer til en ny by i Kinas Indre Mongoliet.

Det er næsten surrealistisk. Vi er i Djengis Khan land – få kilometer fra hans begravelsessted i Indre Mongoliet. Midt i et landskab, der minder om en blanding af den jyske hede og klitlandskabet ved Vesterhavet, og hvor det sjældent regner. Men her står vi midt i en ny by, Kangbashi, hvor amtet på rekordtid har omdannet store områder fra græsland til by.

Vi er kørt ad store, brede veje og er havnet midt på en kæmpeplads, hvor store bygninger til regeringen, kommunistpartiet og folkekongressen promenerer magtfuld på den ene side. Rundt omkring ligger andre firkantede kasser til politiet, tv-station, bibliotek og så videre. I det fjerne kan man se nybyggede beboelsesejendomme, og overalt stikker byggekraner op.

Selvom det er tidligt på dagen, er det allerede ved at være bagende hedt, og solen banker ubønhørligt ned. Her er ikke en sjæl – det vil sige med undtagelse af nogle kinesiske turister, der med undren kikker på de fire kæmpestatuer af Djengis Khan. »Djengis Khans Internationale Kulturplads«, hedder pladsen såmænd. Selvom den store hærfører Djengis Khan var mongol og frygtet af kineserne, da han besatte hele det kinesiske rige og mere til, så ser mange kinesere op til ham i dag. De har heller ikke meget at frygte fra mongolerne, der i dag er et mindretal på 15% i deres eget land, efter at formand Mao under kulturrevolutionen beordrede mas-

sevis af kinesere til Indre Mongoliet som værn mod de sovjetiske tropper, der stod på den anden side af grænsen i Ydre Mongoliet.

100 arkitekter, 100 villaer, 100 dage

Men én mongol stikker ud. En mongol, der ligesom alle andre mongoler hævder at være efterkommer af Djengis Khan. Den 40-årige milliardær og iværksætter Cai Jiang, der har tjent sine penge på mælk og kul. Men nu er han på vej over i ejendomsmarkedet. I den nye by Kangbashi har han med amtets velsignelse udtænkt en storslået plan, som måske ville imponere selv forfaderen Djengis.

I et hjørne af området vil han bygge en 4,5 mia. yuan (3,1 mia. kr.) kreativ kulturby, der består af museer, teatre, atelierer, kontorer og lejligheder. Og i midten af det hele en klump på 100 villaer, der hver især er tegnet af en ung international arkitekt på 100 dage.

– I takt med at Indre Mongoliet begyndte at blive mere økonomisk modent, begyndte jeg at tænke over, at der mangler sådan noget som et kulturelt liv i vores byer. Penge alene gør ikke en by rig, siger han til bladet *Urbane*.

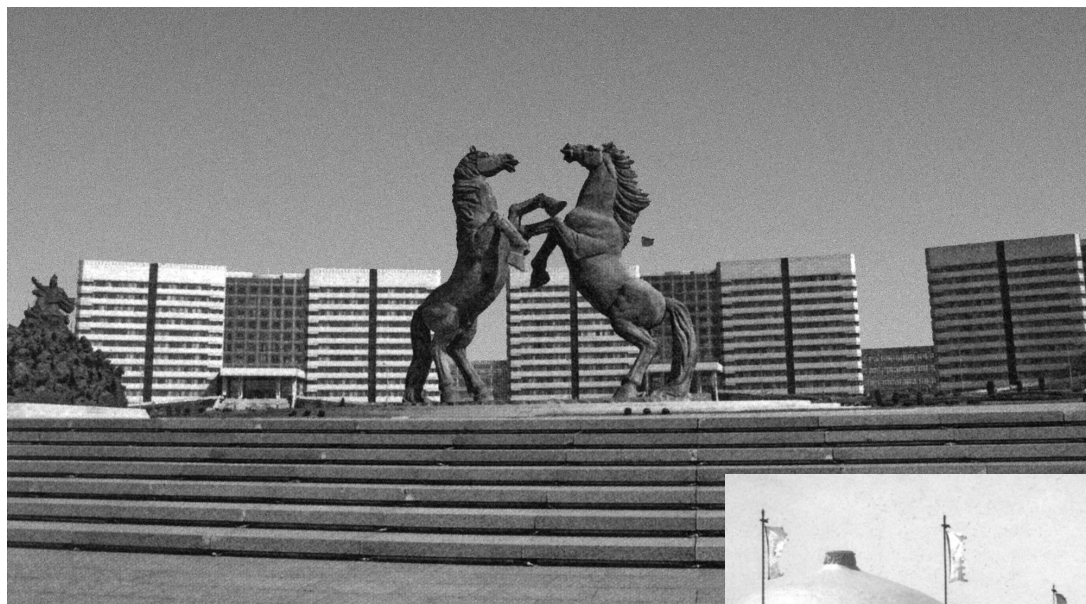
Og som tænkt så gjort. Bag sig har han ikke bare amtet, men også den kendte kinesiske arkitekt Ai Weiwei og de schweiziske arkitekter Jacques Herzog og Pierre de Meuron. Takket være »Fuglere-

den«, det olympiske stadion i Beijing, er de berømte i hele Kina.

Men Ai Weiwei er ikke bare en kendt arkitekt, han er også kendt som performance-kunstner. Det har gjort nogle arkitekter nervøse for, om de ufrivilligt er deltagere i en af hans »stykker«. I hvert fald blev de 100 arkitekter kontaktet pr. e-mail gennem hans arkitektfirma *FAKE Design* i slutningen af december og fik 10 dage til at reagere positivt, ellers ville de blive erstattet af andre.

I januar blev de første 28 fløjet til Indre Mongoliet, og i april vendte de tilbage med modeller af deres villaer. Samtidig ankom de sidste 69, heriblandt et enkelt dansk firma, *JDS Architects ApS* med hollænderen Julien De Smedt i front. I løbet af 5 dage nåede de at se byggepladsen, spise middag i et gigantisk mongolsk telt tæt på Djengis Khans mausoleum, synge karaoke på *Holiday Inn*, trække lod om »deres« byggegrund og på en tilhørende konference diskutere, hvem der skal bo i husene, og hvorfor de skal være så store. Hvert hus skal indeholde kvarterer til tjenestefolk og indendørs svømmebassin. Andre spørgsmål, som hvor vand og el skal komme fra, forblev ubesvarede.

Imens blev de fragtet rundt i guldfarvede Mercedes-busser med politieskorte og skarpt forfulgt af en uendelig række embedsmænd og kamerafolk. Ai Weiwei og Cai Jiang havde deres eget kamerahold med, mens andre filmede til de kinesiske tv-kanaler.

En ny by bliver til midt i halvøken. Først bygges pralende bygninger til den lokale regering, kommunistpartiet og folkekongressen omkring en stor plads med kæmpestatuer af Djengis Khan.

Ordos – et nyt luksusbrand

De 100 huse kommer dog kun til at udgøre en relativt lille del af *Jianguan Culture Creative Industrial Park*, som bydelen officielt hedder. Det har fået andre arkitekter til at føle, at de bliver brugt til at skabe opmærksomhed omkring Cais byggeprojekt. Byggepladsen eller græslandet består lige nu af et nybygget museum for moderne kunst, tegnet af Xu Tiantian, en arkitekt fra Beijing, samt nogle atelierer tegnet af Ai Weiwei.

Ifølge rigmanden Cai ender der med at være 2.500 boligenheder, og når den nye bydel officielt åbner i slutningen af næste år, vil han selv flytte ind med nogle af sine selskaber inden for naturgas, kul og mælk. Han ejer en kvægfarm med 50.000 køer et par timers kørsel derfra, hvor han leverer til Kinas største mejeri, Mengniu, men han har store planer om at etablere sit eget luksusmærke med mælk og yoghurt. Gøre Ordos, som området hedder, til et kendt brand.

De lokale myndigheder er fuldt ud tilfredse med Cais initiativrigdom. De har selv store planer for området, som i løbet af de sidste år er blevet utroligt rigt på grund af de

Ikke langt fra den nye by vogter skulpturer af Djengis Khans elitesoldater over et nyt mausoleum, der er fyldt med ting og sager fra den florissante tid, bygget af private investorer for få år siden.

underjordiske naturressourcer. Kinas energilager bliver hele det store Ordos-bassin kaldt, og det strækker sig over adskillige provinser. Især kul og naturgas er det store hit, og viceborgmesteren siger til *New York Times*, at området har den anden højeste indkomst pr. indbygger i Kina og en årlig økonomisk vækst på 40%.

Da myndighederne fandt, at den gamle by Dongsheng var for tæt befolket, besluttede de at bygge den nye by Kangbashi 30 km væk. Målet er, at den skal have 100.000 indbyggere i slutningen af 2008 og 500.000 i 2010.

Et helvede på jorden?

Da græslandet ikke har status som landbrugsjord, kan de lokale myndigheder uden problemer sætte den slags projekter i søen. Der er dog

adskillige kritiske røster, der bl.a. er bekymrede over befolkningsekspllosionen og den skrøbelige økologiske balance på græslandet. Hvor skal vandet komme fra i et område, hvor det næsten ikke regner, og hvor ørkenen år for år æder sig frem?

Sandet flyder om ørerne på én i forårsmånederne, og når endda hele vejen til Beijing og nabolande som Japan. Nogle røster forudsiger ligefrem, at Ordos vil blive et helvede på jorden. Men de lokale myndigheder tager det ikke så tungt. Pengene er begyndt at fosse ind, da ejendomspriserne stiger på stedet. Problemerne må man tage, som de kommer. ■

Marie E. Kielsgaard

Artiklen blev bragt i tidsskriftet *Byggeteknik* 383, 22.08.08, side 4.

Over stepperne

Nervepirrende opfølgnin på Silja Bødgers fortælling om historiens største erobrere, skriver Steffen Larsen i Politikens anmeldelse 6. aug. '08.

Silja Bødker: *Djengis Khan III – Profeten*. 2007, Sisters. 224 s. ISBN 8799182327.

Her er det store sletteland. Det gennemstrømmes af store floder omkranset af vældige bjerge. Så alt er godt? Nej! Stammer og klaner bekrieger hinanden. Der tages gidsler og hugges hoveder af. Kvinderne er handelsvarer. Og hver gang mændene er tilbage fra strid, tænker de kun på at komme af sted igen. Æren er ofte større end forstanden.

Lyder det bekendt? Er vi ikke hjemme i fantasyland, hvor de medvirkende kan bære sære navne som Qargil, Hölün eller Jamuga? Næ, såmænd er vi ej. Vi er i Mongoliet! Tiden er år 1200 og stridens mester hedder foreløbigt Temujin. Senere bliver han kendt under navnet Djengis Khan. Og det er ikke så forfærdeligt meget, der vides om verdenshistoriens største erobrere.

Det har Silja Bødker foreløbigt skrevet tre bøger om. Med *Profeten* når historien til det tidspunkt, hvor alle klaner slutter op om den nye Djengis Kahn (1206). Han er en rod. Han er nu 39 år. Og verden skal erobres. Selv om der er stof til 20 bind mere, så vælger forfatteren klogeligt at stoppe hér.

Silja Bødgers tætsiddende beretning om et folk og en livsform fylder mere end det historiske stof. Det er nervepirrende at følge kampe og intriger. Det er interessant at følge årets rytme tilsat hestepurst. De medvirkende formulerer sig på vikingemaner, og æren er altid med ved bordet. De indviklede familier og afhængighedsrelationer fungerer som folkløstisk baggrundsmusik. Det har sine grunde, at Temujin kom på kant med sin reservefar, To'oril, men læseren fatter det næppe. Handlingen springer også i tid og sted, så man bliver rundtosset på den gode måde. Det er et utroligt stof, som Silja Bødker har tæmmet og gjort nærværende. Man er med, lige fra den første pil hvisler hen over siderne. ■

Steffen Larsen

Minder fra Danskeklippen

I 1924 rejser Gerda Krebs sammen med sin kun 2 år gamle søn, Ove Krebs, den lange vej til Mongoliet for at besøge ægteemanden og faderen Carl Krebs, der sammen med en flok danske kammerater havde etableret en forsøgsgård i Bulgun Tal året før. 84 år senere vender Ove tilbage til »Zobelsletten« for at finde spor efter sin fars virke blandt lokalbefolkningen i årene 1923-36.

Min mor og jeg rejste fra Danmark den 23. marts 1924 og sejlede med ØK's skib *Malaysia* fra Hamburg cirka et år efter, at ekspeditionen var afrejst til Mongoliet. Vi blev mødt af min far i Shanghai og ankom til Bulgun Tal, nu Erdene Bulgan, den 27 juli.

Jeg fyldte 2 år om bord på skibet, men mine første erindringer stammer fra 1925, efter at min onkel Ove D. Krebs var ankommet. Jeg mindes, at jeg soppede barfodet i vandingskanalerne i forsøgsmarken. En dag blev jeg stanget af en ko, som lige havde født en kalv. Jeg blev ramt i kinden, som svulmede op på grund af betændelse. Min far kom langt om længe til stede og ordnede en mindre operation på min kind.

I slutningen af 1925 besluttede min mor, at hun ville tage tilbage til Danmark. Om det blot var tænkt som en ferie eller ej, ved jeg ikke, men turen startede i december 1925. Min far og mor red på deres heste, og jeg blev placeret på en slæde sammen med al bagagen. En af de ansatte på gården styrede de to heste, som trak slæden. Jeg blev surret fast, så at jeg ikke kunne falde af.

Jeg havde ofte redet foran min far på hans ridehest, så jeg var meget utilfreds med at blive bundet fast i

slæden, hvilket jeg lod dem forstå meget højlydt. Som voksen spurgte jeg engang min mor om, hvorfor det var nødvendigt at binde mig fast i slæden. Min mor blev ret beklemmt ved spørgsmålet og sagde: »Kan du virkelig huske det?«

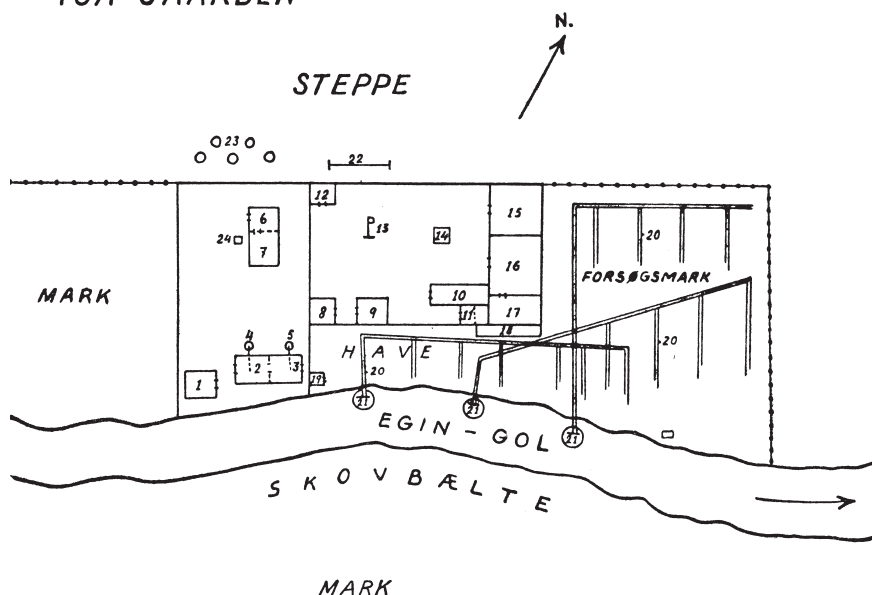
I Irkutsk kom vi om bord på det Trans Sibiriske tog. Dette tog standse ofte, og hver gang steg folk af toget for at få kogende vand til deres thepotte fra en vandhane på perronen. Min mor ville efterlade mig i kupeen, mens hun hentede kogende

vand, men jeg var bange for, at toget ville køre, før hun kom tilbage. Heldigvis kom hun hver gang tilbage i tide.

Den danske Ambassade i Moskva havde arrangeret, at vi skulle rejse videre med et af DFDS' skibe fra Riga til København. Det var en stormfuld januar i 1926, og jeg husker, at nogle passagerer var søsyge.

Min mor og jeg boede hos mine bedsteforældre, som havde en stor forpagtning kaldet Vasebæksgård uden for Køge. Min far kom til Dan-

IGA GAARDEN

Foran den store forsamlingsbygning kaldet 'Ambar' (nr. 10 på kortet s. 3) ses fra venstre Gerda Krebs, Erik Isager, lille Ove og Kai Borgstrøm. I Borgstrøms bog, 'Tre Aar paa Zobelstetten', fra 1933 bringes samme billede, men her er Gerda og Ove fjernet, som det ses til højre.

Nedenfor ses efter al sandsynlighed fragmenterne af gulvet i mejeriet (nr. 3), august 2008.

mark i sommeren 1926 på en jordomrejse og besøgte os, men da min mor ikke ville rejse tilbage til Mongoliet, blev resultatet en skilsmisse.

Jeg så ikke min far igen før i påsken 1937 i København. Da var han kommet hjem med sin russiske kone og to børn. Min mor døde december 1993.

Min tilstedeværelse blev aldrig omtalt i de bøger, som blev udgivet. Borgstrøm brugte et foto i sin bog, taget foran den store forsamlingsbygning kaldet *Ambar*, hvor min mor står foran bygningen, og jeg sidder på bænken sammen med Isager og Borgstrøm. I Borgstrøms bog er min mor og jeg raderet ud.

Tilbage på gården

Om vores tur i august 2008 kan jeg berette, at vi havde en herlig tid. Vi blev trakteret som familiemedlemmer både i Ulaanbaatar og i Erdene Bulgan. De mongoler vi mødte var meget gæstfri, og der var ingen grænser for, hvad de ville gøre for

os. Min bror, Axel Krebs, og jeg fik hver en hest, som vi gav et navn. Dog måtte vi efterlade dem, da vi rejste hjem. De sidste 2 dage havde vi den ære at møde Hans kgl. Højhed Kronprins Frederik i Ulaanbaatar.

I Erdene Bulgan viste de os beligheden af den danske gård. Jeg fandt et sted, som havde et gulv af mursten. Ifølge beskrivelser derudefra brændte de mursten lavet af blåler, som de gravede op i nærheden af floden. Stedet med murstensgulvet er sikkert ifølge Henning Haslund-Christensens kort over bygningerne (gengivet side 3 efter bogen *Jabonah* – red.) angivet som et mejeri. Desværre havde jeg ikke kortet med, og der var ikke tid til at udforske mere. Måske er der nogen, som kan bekræfte, at murstensgulvet er fra mejeriet.

Min fars og mors hus havde et gulv af flækkede træstammer med store sprækker mellem dem. Jeg husker, at hvis man tabte nogle småting på gulvet, så forsvandt de ofte gennem sprækkerne, og så måtte der et par stærke mænd til for at løfte gulvplanker op.

Vi fire overnattede i en ger på Danskeklippen – der er nu fem gerer som bruges som turisthotel. Da min mor og jeg besøgte stedet i 1925 blev det kaldt Ulan Hat og var ubeboet. På skrænten voksede der et stort lærketræ, som min mor kravlede op i, og et foto blev taget. På bagsiden skrev min mor: »En krage sidder i træet og kragen det er mig.« Træet står der endnu.

Jeg havde lavet en kopi af min mors fotoalbum før vores afrejse; det gjorde stor lykke overalt. Rektoren på skolen i Erdene Bulgan bad mig om at sende ham forstørrelser af de oprindelige små amatørfotos, så han kunne udstille dem. Det har jeg nu gjort. Det drejer sig om 30 forstørrelser. ■

Ove Krebs

Familien Krebs foran en ovo (varde) på vej til Erdene Bulgan. Fra venstre artiklens forfatter Ove Krebs, Ruth Krebs gift med Oves bror Axel Krebs (født 1. september 1932 på Danskeklippen) og Oves søn Carl Krebs, august 2008.

Ove Krebs siddende på den berømte krogede gren, som kendes fra de gamle fotografier af Danskeklippen, august 2008.

En sygeplejerske i Mongoliet - II

Den danske sygeplejerske Lena Tidemands oplevelser i Mongoliet 1927-28 fortalt gennem hendes dagbog, breve og manuskripter.

Lena Tidemands største fornøjelse under sit ophold i Mongoliet var at gå på jagt. Her viser hun stolt en nedlagt kongeørn frem for fotografen. Nasjonalbiblioteket, Oslo

I Ger 64 kan man læse beretningen om Lena Tidemand fra hendes fødsel i et københavnsk middelklassehjem i 1882 og til hendes mangeårige otium i den norske bygd Sellegrod ved Farsund, hvor hun døde i en alder af 76 år. I årene 1927-28 besøgte hun lægen Carl Krebs, som på dette tidspunkt drev forsøgsgården i Bulguntal sammen med broderen Ove Krebs og landmanden Erik Isager. I fire dele fortæller Tidemand om sit ophold på gården. Samtlige billeder er taget med Lena Tidemands kameraer. Negativerne er i familiens eje.

Fredag, 11. november 1927 (dagbogsnotat – D):

Væmmelig stærk storm til aften. Isager kom hjem og var meget ked af det, for Kublai havde brækket benet og må vist slås ned i morgen. Han havde brugt den til at hente de andre heste med; den er endnu ikke kommet hjem.

Lørdag, 12. november 1927 (D):

Damserang kom på visit, havde set 12 ulve nede hos sig. 1½° varme hele natten og i dag 12° varme i skyggen. Hesten Kublai blev slagtet. Isager tog med til krattet og fandt den dér; den åd og befandt sig ret vel at se til.

Døde mongoler

Mandag, 21. november 1927 (D):

Det blå Hoveds kone er død. Mongolerne begraver ikke deres døde. De døde bliver klædt på, lagt på oksekærre, og så trækkes der afsted med afdøde, helst op på bjergene, bort fra vejene, og en mand holder ved oksene.

Den døde bestemmer selv, hvor hun vil ligge – hun falder af. Det vil sige, at man går så længe, indtil liget selv er faldet af, og man må ikke vende sig om for at se, om den døde er faldet af. Liget skal falde af af sig selv. Den døde ligger helt nøgen; det har kun en silkeklud for ansigtet. – De døde skal helst op på bjergene.

Det er forfærdeligt godt, når en død bliver ædt meget hurtigt i løbet af nogle få dage, da har det været et meget godt menneske. Bedst er det, hvis der kommer store sorte ørne og æder liget straks. Det bliver regnet for det bedste, hvis de sorte, store ravne kommer og æder det. Hvis ulve kommer, er det også godt, men ræve er bedre.

Hvis et lig ikke bliver fortæret inden en vis tid (8 dage), da har det været et meget dårligt menneske, at ikke engang ulvene bryder sig om at æde det. – En plads til liget kan også købes af lamaerne. Da kommer de med ud med liget, holder *nom* på stedet, og når familien er gået, klæder de liget af (det har i reglen fået ny *dell*, dvs. frakke, og støvler på), og lamaerne bruger så tøjet selv eller sælger det.

Onsdag, 30. november 1927 (D):

-37° C. Mange små urfugle. Skød en hane, men kunne ikke finde den. Gik ud at se Kengerers lig. Han lå fuldstændig nøgen hen og ikke meget afgravet på et dejligt sted oppe mellem to højedrag. Et par hvide ørne sad i nærheden, og et par skader hakkede i ham. Et hvidt flag med røde bogstaver flagrede over ham, for at ulve ikke straks skal komme. Han må være et ondt menneske, da han endnu ikke er ædt.

Egin-gol.

Ridning og jagt er fornøjelse

22. november 1927¹⁾:

Jeg sidder i min lille bjælkehytte, der ligger lige ved Egin-gol floden. Fem skridt og jeg er på floden. Den svinger og krummer sig på den lystigste måde. Pil, poppel og birkekrat og millioner af ribsbuske ikke at forglemme vokser på begge flodbredder. Lidt længere borte kommer bjergene med de store lærkeskove på.

På vor side af floden er den store steppe over 20 mil bred og 12 mil lang, eller det er vist meget mere. Om sommeren var denne steppe det dejligste blomstertæppe, der ustandselig skiftede i farver, først kobjælder i alle farver, så store anemoner, så iris og gule og røde liljer, så akelejer og kabelejer, riddespore, edelweis, asters, valmuer og mange, som jeg slet ikke kender. På bjergskråningerne var roser, pæoner, store røde, to slags meget smukke orkideer, azaleaer med en duft ved det grønne. Jeg blev helt fornumlet over al den dejlighed. Og vilde rabarber fandt jeg. De skulle bare have set mig komme her hjem hver formiddag på vor russerhest Minna med favnen fuld af blomster og store voksne rabarberstilke. De vilde rabarber bliver omtrent lige så

store som vor dyrkede i Danmark, men desværre havde vi ingen sukker.

Nu er her bart, stærk kulde, floden frossen, men i krattet springer de små søde hvide harer omkring; men jeg er jæger og kan ikke altid lade dem løbe. Jeg har allerede skudt ti. Og så er her urfugle. Forleden dag talte jeg her fra mit lille hus en flok på 53. Det er så morsomt at snige sig ind på dem, høre dem snakke og se den sorte han sidde på vagt oppe i et af de højeste lærketræer. Jeg har skudt otte urfugle. Ja tænkt, jeg har aldrig skudt før, kun tog jeg et par timer i København, før end jeg tog afsted herud. Og jeg skyder bare med en lille *winchester* riffel, altså alt med kugle.

Ridning og jagt er min fornøjelse herude, og bedre forlanger jeg det ikke.

En masse rovfugle har jeg også skudt, i morges en stor høge og i går en mægtig næsten hvid ørn. Mit første skud i det hele taget var en ørn, der sad 80 meter her fra huset på en pæl. Jeg hentede bøssen ud. Det var også morgen kl. 6, og et øjeblik efter faldt ørnen ramt i hovedet. Jeg var så stolt af det skud, sådan et laver man kun ét af i livet, sagde Krebs.

Nå, men mongolerne huer mig ikke. De er modbydelige. Jeg kan

ikke leve blandt dem. Noget så griset troede jeg ikke kunne eksistere. Mange ting er interessant herude. – Russerne har lært mongolerne dumme og ubehagelige ting, så det slet ikke er nemt at leve herude. Jeg tror nu ikke meget på Krebs' foretagende her med en »farm«. Det bedste er at drive kvægavl. Det ville nok betale sig, men meget kvæg og heste bliver ædt af ulve, for dem er her masser af. Jeg hører dem dag og nat. Set dem har jeg endnu ikke. Gid jeg så dem engang, så jeg kunne få skud til dem, de frække bæster.

Blive herude i længere tid gør jeg ikke. Jeg tænker at tage hjem til foråret. Det bliver så næsten et år herude, og det er nok. Rejsen fra Kultuh ved Baikal-søen og herved var så interessant. Den varede 19 dage, med heste altså, og hvad oplevede jeg ikke. Hvor Kossogol-søen [Khövsgöl] og Munhu-Sardyl [Mönkh Saridag uul] var pragtfulde.

Nu må jeg over at sætte samovaren op og sørge for aftensmad. Huset, hvor Krebs bor, ligger 120 skridt herfra mit hus, og der er også køkken. De kan tro her er primitivt i alt: jeg lærer, at man kan nøjes med så lidt, hvad mad og klæder angår. Men hvordan skal det gå mig, når jeg kommer hjem og ikke kan jage eller ride mere. – Jeg må se at tjene

Lena Tidemand på hesten Minna.

lidt penge og så købe mig en lille hytte ved skov og strand. Ak, jeg urolige sjæl, jeg duer ikke til noget rigtigt arbejde. Krebs hilser Dem mange gange. – Posten går så langsomt. Vi har bare hentet tre gange i 6 måneder; der er lang vej.

Min dag på gården

December 1927²⁾:

Siddende herude ved »Verdens Ende«, som jeg kalder Bulguntal, lader jeg mine tanker glide hjem til København. Jeg ser damerne i al deres elegance spadsere henad de fine gader, og jeg ser viktualiehandlers vinduer bugne af skinker, postejer, salater, pølser etc. og kommer til den slutning: I er alt for fine derhjemme, og I spiser alt for fint. Tro nu ikke, at det er af lutter misundelse, jeg siger sådan. Nej, vi herude er glade, blot vi har mælk, smør, rugmel og te. (Sukker kan jeg ikke nægte, at jeg længes efter). Kød kan vi altid få. Har jagten ikke givet os rådyr, hare eller fuglevildt, da kan vi bare slagte en af vore fede okser eller et fedthalefår.

Jeg ved godt, hvordan jeres dag går derhjemme. Mon I ikke vil høre, hvordan en ganske almindelig de-

emberdag går for en enlig kvinde herude i ødemarken?

Det kan hende, at jeg vågner ved minus 13° i min lille hytte, og så skal der næsten mod til at stå op. Tænderklaprende kaster man pelsen over sig og stikker benene i sine *valenki* (filtstøvler) og skynder sig at få ild i den lille jernblikovn. Toiletet er snart i orden. Mine strømper, frakke og ridebenklæder opholder sig om natten hos mig i sengen, ellers er det ikke til at tage på om morgenen. Vandet i varmedunken er ikke frosset, så ansigt og hænder vaskes let. Børste tænder er der ikke tale om på denne tid af dagen. Solen er ikke oppe endnu, men den kommer snart, for morgenrøden er der.

Jeg åbner døren og ser over til det »store hus« (Kurgan), hvor »the boys«³⁾ sover. Jo, røgen står ud af skorstenen, så er de oppe og har nok startet samovaren og ristet rugbrødet. Som en vind løber jeg de 100 skridt derover. Ganske rigtigt, vi kan drikke te med det samme. Huset har køkken, et værelse der er spisestue, opholdsrum og Krebs'ernes soverum.

Krebs er vist god til at leve herude. Hans bror, Ove, en ingeniør, er her også, og den tredie mand, Isager, er landmand og bor i et hus for

sig selv. Han skal rejse hjem til næste år. De to Krebs'er kan da ikke være her alene, jeg tænker der må blive et par »dreng« herude.

Så gøres lidt husrengøring. Gulvet i stue og køkken fejes med en azalea-kost (jeg har selv været oppe på bjerget og plukke grenene og bundet dem sammen til en kost – den dufter så krydret), og der tørres støv af med en harefod (i dobbelt forstand). Der er forresten kun en stor rødmalet geværkasse og en medicinkasse at tørre af.

Dernæst tænkes på middagsmaden. Der hænger en flået hare på væggen. Jeg har selv både skudt og flået den. Der hænger også to urfugle, men de er endnu ikke gjort i stand. Altså bliver middagsmaden haresteg med kartofler, af disse sidste har vi kælderens fuld.

Kørerne er forlængst ophørt med at give mælk, så der er ingen centrifugering eller kærnen smør at gøre. Brød behøver jeg heller ikke at tænke på, for i går bagte jeg. 15 store duftende rugbrød løftede jeg ud af ovnen. De vejede tilsammen 29½ kg.

Vi spiser middag kl. 12. Medens haren steger, sysler jeg med lidt håndarbejde.

Kl. 13 er jeg færdig til at gå ud. Solen er på himlen. Luften så blå og klar. Det sner ikke, men det flimrer som lysglimt i luften. Det gør det, når luften er meget kold. Det husker jeg også fra vinteren i Ural-bjergene. Dejligt vejr at gå ud i med varm, let rådyrpels på, lange rådyrstøvler med snabler på, rigtige burjat-støvler, og bøsse i hånden.

Først går jeg over vor frosne flod Egin-gol, så gennem krattet og ud på den store lysning, dernæst over til den varme flod. Vandet er ikke i den forstand varmt, men floden fryser ikke helt til om vinteren, derfor er der navnlig om morgenen så smukt med tykt rim på træerne langs begge flodbredder. Det er som at gå i en eventyrskov, når solen i al

sin vælde skinner på disse hvide træer og ribsbuske ... og på ribsene, der igen skinner som rundslebne rubiner mellem bare brillianter. Man går og er ganske fortryllet. Tænk at plukke ribs nu i december i 49° kulde. Jeg spiser af ribsene hver dag. De er så kolde, at de klæber fast til tungen og er som glas at tygge, men de smager godt.

Pludselig springer en hvid hare op lige ved siden af mig. Den farer afsted og er godt garderet i sin hvide pels. Jeg går stille videre og hører ligesom hønsesnak, og så rasler en urfugl op, en til og en til, til sidst er det, som om krattet får vinger. En vældig urfugleflok på nogle og tres flyver op. Jeg kender deres retning og ved deres pladser, og efter at have sneget og listet mig fem-seks gange over Egin-gol får jeg da endelig skud til to dejlige urfugle. Så har jeg igen middag til en dag, og henrykt går jeg hjem.

»Drengene« har selv lavet 5 o'clock teen (grøn te kogt med salt og soda, aldeles ikke hvad vi forstår ved te). Nu må jeg over at sætte samovaren op og sørge for aftenmaden. Kl. 19 spiser vi vor spartanske aftenmad og et par aftentimer tilbringes foran den åbne ild.

Mine tanker bevæger sig om J. J. Rousseau. Hans ord »revenons à la nature«⁴⁾ er for en stor del skyld i, at jeg tog herud.

Her er primitivt i alt. Jeg lærer, at man kan nøjes med så lidt, hvad mad og klæder angår. Men hvordan skal det gå mig, når jeg kommer hjem og ikke kan jage eller ride mere. Jeg må se at tjene lidt penge og så købe mig en lille hytte ved skov og strand. Åh, jeg urolige sjæl, jeg duer ikke til noget rigtigt arbejde.

Hvornår jeg tager herfra er vanskeligt at sige. Man er ikke sin egen herre i dette land. Pas-historien er noget så langsom og besværlig. Jeg ved godt, at jeg ikke egner mig til at leve et pænt ordentligt liv i København, men i længden bliver livet her

Juleaften på gården.

også for ensformigt. Husvæsen interesserer mig ikke, og her er ingen til at hjælpe mig. Jeg er alene kvinde, og jeg må indrømme, at jeg ikke bryder mig særligt meget om de tre »boys« herude. Så er der også den ting, at jeg på en eller anden måde må tjene nogle penge. Herude har jeg intet tjent. Her er kun udgifter for mig.

Lørdag, 24. december 1927 (D):

En af Weishus' heste blev ædt af ulve midt ude på steppen. – Vi spiste middag kl. 6. Flæsksteg og bondepige. Derefter tændtes vort lille juletræ med 20 lys, og julegaver uddeles. Hvid dug på bordet (min). Klejner, ingefærkager, bolsjer, én perle-chokolade til hver. Da jeg netop læste mine julebreve lige tæt op ad juletræet og åbnede Karens breve, passede det jo så nydeligt både med roserne, stjernen og liljen at blive henrykt på. Vi sang Det kimer nu, Glade jul, Kimer i klokker.

5. januar 1928 (uddrag af brev hjem):

Vi venter på, at seks kameler skulle komme og tage noget korn til Hathill [Khatgal], som vi har solgt til russere deroppe; og så tager ka-

melføreren dette brev med. Nu er vort mel sluppet op desværre. Det er ikke godt at undvære brød. Vi har en slags mongolsk byg, som bliver ristet og malet på vor lille kaffemølle, og det bliver blandet med smør og varmt vand, og det må gå i stedet for brød.

Det er skrækkeligt, at man *ingen-ting* kan købe; det er ligefrem en uhyggelig følelse. Det russiske firma i Hathill blev likvideret, så kom et mongolsk, og det gik i stykker; nu skal der komme et nyt. Her bor en kineser 6 verst [6½ km] herfra, men han har heller ingen mel, og han skal ellers være en god handelsmand. Tænk, han handler for et kinesisk firma, der i 300 år har handlet her i Mongoliet.

27. januar 1928 (uddrag af brev hjem):

Uden for er det minus 44° koldt. Mit lille hus er koldt. Der er to ovne, en af ler og så en lille jernpladeovn, der varmer momentant. Men er ilden ude, er den straks kold. Forleden kunne jeg ikke blive varm i min seng, og da jeg stod op, var der også 9° kulde, og lidt senere var der 13° kulde; længere ned går mit termometer ikke. Jeg har fået mig en hjor-

Carl Krebs slagter et får bistået af to af de lokale børn.

teskindspels, kort, og et par lange hjorteskindsstøvler, der går et stort stykke over knæet. De er med snabel efter mongolsk mønster, så jeg fryser ikke, når jeg går ude. Valenki har jeg også, det er det eneste rigtige varme at have på fødderne både ude og inde.

Alle vinduer er klistret til allerede i efteråret, og om aftenene lukker jeg de udvendige skodder for vinduerne. Det er fælt at komme op om morgenen og røre ved tøjet og brændet. Toiletet er man snart færdig med. Hurtigt er jeg frisk som en fisk. Jeg banker under bordet og fryder mig ved at færdes ude i naturen.

Det er morsomt at færdes ude, når der er faldet sne, så ser man alle spor så tydeligt. I dag sneede det meget, og så gik jeg ud og fandt lige tæt herved både spor af ræv og mår. Harespor finder jeg også, de springer omkring 200 skridt fra huset. Ulvespor så jeg i går nede på floden, og hver dag ser jeg spor af urfugle, hasselhøns og agerhøns.

Vor *ambar* [forråds-kammer] er næsten tom. Vi ejer kun mongolsk te, mongolsk smør (til at stege i), 2 pund cedernødder (bruger vi også til hønsefoder), salt, 1 pund mel (det er til to bagninger), masser af kartofler, og så er der lidt svinekød endnu. Nu er kornet tærsket, så vi har både havre, byg og hvede og noget *arbai*-byg. Dette bliver ristet og malet på vor lille kaffemølle. Det spiser vi i stedet for brød; det varer måske længe, inden vi kan få mel igen. Det er skrækkeligt.

I år skal de bygge møllen, så vort eget korn kan blive malet. Mere forråd har vi ikke; ikke en stump sæbe er der (jeg har 8 styk, men dem giver jeg ikke), ikke en dråbe petroleum. Ingen tælle; vi må til at slagte et får for at få tælle til lys. Ikke et stykke mælk, og køerne giver ikke noget mere. Heldigvis har vi sacharin til at komme i den sorte te. Tænk, for de sidste 2 pund mel vi købte af en kineser, måtte vi betale 8 rubler pr. pund.

2. februar 1928 (uddrag af brev hjem):

Vi har fået en russisk pighjælp, og det er jeg meget glad for. Hun er gået fra manden, og hun er lidt underlig, kan ikke tælle til mere end 100, kender ikke klokken, men er storartet til baging og vask, ryger som en skorsten noget usselt tobak og tygger lærketræ-harpiks.

CK tager op til Hathill på mandag og håber at købe mel og noget petroleum deroppe og sæbe, men hvem ved, om han bringer noget.

Arbejdet på Danskergården

Arbejdet på gården gik med at dyrke jorden og dyreavl. Vi var meget flittige med at dyrke hvede, rug, en slags mongolsk byg, der hed *arbai*, og havre, med at slå hø, passe vore 26 heste og passe på, at vor kvægpasserfamilie passede på vore 65 styk hornkvæg og 110 får. Endvi-

dere dyrkede vi kartofler og en smule grønsager.

Med mongolsk hjælp kunne man slet ikke regne til andet end kvægpassningen. Den var meget middelmådig. Mange får forsvandt, kalve og køer blev ædt af ulve eller faldt i floden. Det kunne slet ikke nytte at bebrejde dem noget. De mente, det var gudernes vilje, fordi vi jo aldrig holdt *nom*, så mongolerne følte deres ryg fri.

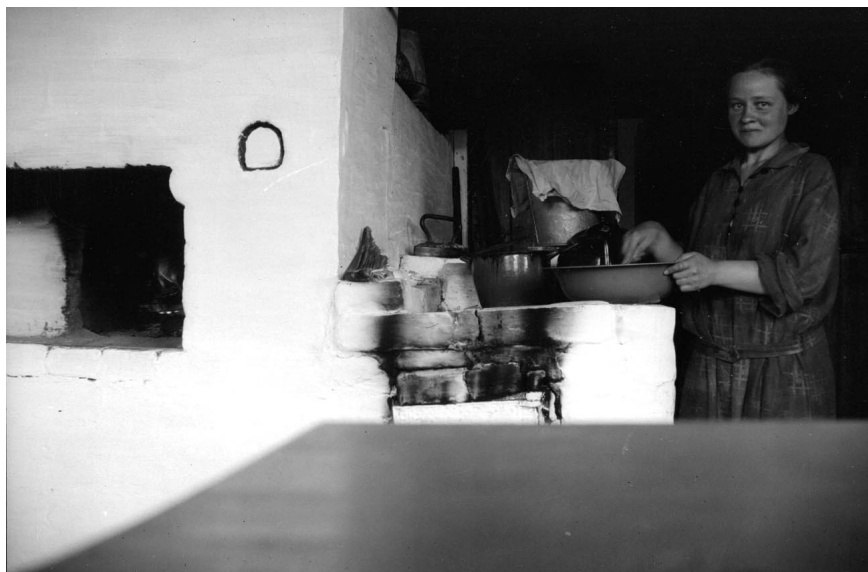
Alt kornet blev med håndplejl tærsket på isen. Det var så renligt. Mit arbejde var jo ganske naturligt at passe det huslige. Jeg var jo eneste kvinde⁵⁾. Jeg bagte brød og lavede den primitive mad, der ofte kun var kartofler. Men mange, mange gange har jeg rigtignok også sørget for, at vi fik middagsmad, for jeg gik på jagt. Havde jeg ikke haft den dejlige jagt derude, da havde jeg sikkert ofte været ked af det.

Vor kvægpasserske Nimbos gamle mor, Atchin Atsch, ville endelig have, at jeg skulle gifte mig med en mongol. Hun mente, jeg var et godt parti. Jeg havde to heste og et helt hus og nogle kufferter fulde af klæder og mange andre ting. Hun var meget from. I hvert fald gik hun altid rundt med sin rosenkrans. Hun var så gammel, at hun havde fået lama-rang, derfor havde hun kortklippet hår. Hun var glimrende til at passe fåreflokken. Når fårene læmmede, sang hun en bestemt melodi og sagde, at det da var lettere at få lammene til at drikke hos moderen.

I februar 1928 lå temperaturen på fra -38° og ned til -43° C. Dr. Krebs rejste 4. februar til Hathill og kom tilbage 18. februar.

Mongolsk nytår

Nu har vi lige haft mongolsk nytår⁶⁾. Det var tirsdag den 21. februar 1928⁷⁾. Tænk mongolerne har kun to helligdage hele året rundt, og det er sommerfesten *Majdarin* og nytårsfesten *Tsagan Sar*. En ugentlig

Den russiske husassistent Olga.

helligdag har de ikke, men de arbejder jo heller ikke, så hvad skulle den til.

Jeg ville gerne se en fest fejret i et kloster. Vi har en god bekendt, en ældre, lidt højerestående lama, Ajur, med hvem jeg aftalte, at jeg skulle komme til hans kloster og overvære Tsagan Sar. Jeg kunne overnatte i hans jurte. Krebs syntes ikke, at jeg skulle ride alene derop, så hans bror, ingeniøren Ove Krebs, tog med derop. Vi tog afsted kl. 11½ og nåede klosteret kl. 4½ om eftermiddagen.

Rideturen dertil var 30 kilometer og var dejlig og køn. Vi kom over Egin-gol et par gange. Vi kom igenem en lærkeskov. Lige til slut rider man op gennem et højt pas, og når man når toppen, ser man foran sig en vældig dal, og midt i den dernede lå klosteret som en lille landsby, dvs. otte templer med en stor mængde små træhuse ordnet i gader og med høje rækværk omkring. Der var plankeværker omkring de forskellige »gader«.

Det var så smukt at ride ned ad passet til dalen og komme nærmere og se solen skinne og glitre på de otte templers guldforsirede tage. Et kloster i Mongoliet ligner en lille landsby. Det er en samling jurter og træhuse i hvis midte, der ligger nog-

le trætempler i kinesisk pagodestil⁸⁾. Der er ingen kvinder ved et sådant kloster, men mange gamle lamaer, der er lærer for mange unge lamaer, og helt små lama-drenge. Der er ni grader lamaer ved de meget store klostre. Her var der kun tre eller fire.

Der bor altid en kineser, en handelsmand, ved klosteret. Han sælger te, silke og bomuldstøjer, knapper, *haddakker* og så videre. Til ham red vi først for at købe et par *haddakker*, det vil sige en blå silkeklud, som vi skulle give klosteret og vor lama. Man må altid bringe noget. Sådanne *haddakker* er vel nærmest en offergave. De hænges også på Buddha-billeder. Vor lama, Ajur-Doltar, tog imod os med stor sindsro. Han er en meget rar mand, har studeret »medicin«, og syge folk kommer til ham. Han er så rolig, når han sidder på gulvet i sin jurte. Han ligner en Buddha-figur. Buddhister må vist ikke vise tegn på nogen sindsstemning.

Ajurs jurte var stor og nydelig. Jeg har aldrig før set så pæn en jurte. Den var sat op inde i tempelgården. Om sommeren bor han i træhus. Vi fik straks te, som vi drak af vore medbragte trækopper. Det er skik og brug, at man bringer sin *ajak* [kop] med, når man tager på besøg.

Jeg så mig om i jurten. Det slog mig, hvor ordentligt der var. Der var rigtig nydeligt inde i jurten. Det lille husalter var prydet med mange Buddha-figurer og billeder. Foran stod otte små kobberbægre med olie i på række. Kun i det ene brændte olien. Ovenover var lavet en tronehimmel af gule, røde og grønne silkestrimler. En røgelsespind blev tændt og duftede dejligt.

Der var tre sovepladser, en til Ajur selv, en til hans søn, en dreng på 14 år, der allerede er lama-lærling, og en til en gæst. Hans kone er død fra ham, dvs. han har skilt sig af med hende, for en rigtig lama må ikke være gift. Der var ingen sengeklæder. Det bruger mongolerne ikke; man trækker bare pelsen af og dækker sig med den. I reglen ligger der et stykke filt eller skind på sovepladsen.

Jeg fik anvist sønnens soveplads. Det var jeg ikke særlig henrykt for, fordi han havde fnat (scabies)⁹⁾. Det er en sygdom, der er vældig udbredt blandt mongolerne. Men jeg havde tæpper og duntæppe med og fik sikkert ikke noget af den slags, ellers havde det vist sig nu¹⁰⁾.

Vi gik os nu en lille tur for at se os om. Vi mødte mange »munke«, dvs. lamaer, både gamle og unge. De gik barhovedet omkring og havde foruden deres røde *dell*, dvs. frakker, et stykke rødt silke- eller bomuldsslør slynget rundt om livet og den ene skulder. Ganske små lama-drenge løb rundt i samme »uniform«. Der var nu ikke ret meget at se på dette tidspunkt, så vi gik snart tilbage til jurten og så med glæde, at sønnen, Pellirnari, var i færd med at tilberede lidt mad på den lille runde jernovn, der stod i midten af jurten.

Jeg havde min lille *ajak*, trækop med. Vi fik kødboller, der var rullet ind i en dej og kogt i vand, en ret der vist kun bliver lavet til nytår¹¹⁾. Vi fik også *bovoer*, en slags kager der er kogt i fedt, men de er uden sukker. Kødbollerne, der er lavet i for-

vejen og kan holde sig hele vinteren, var frosne og raslede som sten, da drengen bragte dem ind. Han brugte det ene hjørne af frakken. De blev nu kastet i kogende vand, og så snart de flød ovenpå, var de færdige til spising.

Efter vi havde spist, lagde vi os til at sove. Vi var trætte efter den lange ridetur. Kl. var 6 eftermiddag og *nommet*, dvs. gudstjenesten, skulle først begynde ved midnat, så vi bad Ajur om at vække os ved 11-tiden. Han lovede det, men holdt ikke sit løfte. Så tog sønnen det lange kakkelovnsrør, så at »låget« kunne lægges over jurten, tændte endnu et lille oliebæger, og så blev der fuldkommen stilhed. Jeg kunne ikke sove, men hvilede dejligt.

Kl. 10 gik Ajur. Da hørte man store, dybe toner blive blæst ud af et mægtigt instrument. (Jeg så senere instrumentet, det ligner en kanon)¹²⁾. Da klokken blev 11½, stod vi op og gik ud. Natten var isnende kold. Stjernerne var så tindrende klare. Jupiter var oppe. Luften var fyldt med en underlig slags sang og dybe, mumlende og mærkværdige lyde fra mærkelige instrumenter. Vi gik efter lyden og kom hen til en tempelgård, gik ind og rundt derinde – og fandt endelig indgangen, foran hvilken der hang et laset filttæppe. Små snavsede lama-drenge rendte ud og ind.

Hvilket syn mødte én, da man kiggede ind! Et meget stort rum kun oplyst af to små lygter og en masse ganske små blus fra oliebægrene foran den store Buddha-figur, man kunne skimte i baggrunden. Fra loftet hang masser af lange, falmende og snavsede silkestrimler ned. To rækker lamaer sad som Buddha-figurer på høje skamler og *nommede*. De brølede i dybe toner. Der var nogle voldsomme basser iblandt, nogle ringede med klokker, andre med en slags rangler, nogle slog bækkener, andre slog på den store tromme. Til højre i forgrunden sad

nogle stykker og blæste på kobberbeslagne menneske-lårknogler.

Der var en voldsom støj og larm. Og fryse gjorde de. Det var nok op imod -40° kulde. Rummet var ikke opvarmet. Ingenting havde de på hovedet, og nu skulle de sidde dér og nomme til den lyse morgen. Jeg tog mig til hovedet ved at se og høre denne form for religion¹³⁾. Det undrer mig, at der intet publikum var til at overvære nommet, men jeg hørte siden, at det bruges ikke.

Vi gik ind i fem forskellige templer. Overalt den samme larm. Ingen private mongoler overværede nommet. Det var ikke til at holde ud ret længe, så vi gik tilbage til jurten og lagde os til at sove med den stadike »musik« for ørene. Kl. 3 kom Ajur tilbage. Han kunne vist ikke holde kulden ud.

Ved 6-tiden (onsdag, 22. februar) stod sønnen op, løftede låget af jurten, satte skorstensrøret til den lille ovn på plads op gennem taget og tændte ild. Derpå fejede han de små filttæpper på jorden og lavede så te. Nommet foregik stadigt, kunne man høre. Det var tydeligt. Jeg stod op og gik hen til et tempel, hvorfra hørtes nogle sælsomme lyde. Hunde gøede og hylede. Ude i gården ved et af templerne hørte jeg en sælsom støj, gik derhen, og dér stod en snurrig forsamling.

En lama med et stort bind for munden og med en meget fantasirig hat på hovedet stod ved en kasse, hvorpå var anbragt en lille skammel med forskellige småsager. Der var et par bittesmå kobberbægre med lidt korn i, et lille stykke fedt, lidt »ost«, en lille grinagtig opsats lavet af rød dej og en snavset silkeklud. Lamaen dirigerede musikken. Den blev nemlig af fire lama-drenge blæst i nogle skrækkelige messinginstrumenter, noget lignende en trompet, men dette instrument endte i et dragehoved. Tonerne, der blev stødt ud ved en kraftig udånding, var nogle lange klagende hyl.

Zeuk og Zamong viser den mongolske hilsen.

Da de havde blæst nok, tog lamaen de spiselige sager, kastede dem op i luften imod øst, hvor solen netop skulle komme. Fire hunde stod omkring og ventede begærligt på dette øjeblik, så de kunne få et par mundfulde. De ved så inderligt godt, at der falder noget fra, når der er nom. Alle herreløse hunde holder til ved klostrene.

Vi burde være blevet til middag, for så er det, at alle lamaer ønsker hinanden *seinaa*, det vil sige »godt nytår« til hinanden, og det bliver regnet for noget af det vigtigste ved festen, men det vidste vi ikke. Vor gave til klosteret var en te (det var ca. 3 pund) og en haddak. Ajur fik en hvid strudsefjer-vifte (fra Danmark), et halvt stykke sæbe i en tom patron-blikæske, noget fnatsalve til sønnen og en haddak.

Tilbage fik vi hver en haddak, jeg en gul og OK en blå og en mundfuld kandis til hver. Omkring kl. 11 sad-lede vi vore heste, puttede kandis-

klumpen i munden og begyndte de 30 kilometer hjemad. Vi var hjemme kl. 4. Alt i alt var det jo en morsom tur. Jeg skal aldrig glemme nytårsfesten i »Stjernernes kloster«.

Ved nytårstide går mongolerne rundt på besøg i hinandens jurter og siger *seinaa*. Det betyder godt nytår. Man strækker begge arme frem, og den yngste vender håndfladerne opad, så den ældste får overgrebet. Den nære familie snuser til hinandens kind. Jeg vedlægger et billede af Ninbo og Nuruh (to søstre), så kan I se, hvordan den hilsen er. Det er en smuk hilsen at se på, synes jeg.

Torsdag, 23. februar 1928 (D):

-25° C straks om morgenen. – Lidt senere blev det varmt, +6° varmt i solen og +3° varmt i skyggen. Det blev det rene forårsvejr, sneen smeltede stærkt. Den grå jord med tørt græs kom frem i store pletter. Ove Krebs og jeg gik på nytårsvisit i seks jurter. Først over til Zeuk og Zamong, vi fik te, boroea, dadler, pellinis, smør, mælkir. Alle familierne var *meget* rare og søde.

Fredag, 24. februar 1928 (D):

-27½° C. – Red over til Burik og besøgte Baldan. Blev trakteret. Jeg havde påfuglefjer og håndklæde med til ham. Baldan nommede hele tiden, dvs. han sad med rosenkransen mellem fingrene og talte samtidig med et par gæster og med mig, og han glemte ikke at give de to bedemøller et snurre-om, så der var gang i bønnen hele tiden.

(fortsættes)

Noter

- 1) Lena Tidemands brev til Fridtjof Nansen 22. november 1927. Original på Nasjonalbiblioteket i Oslo, Norge.
- 2) Her er tale om et maskinskrevet manuskript på en side med overskriften »revenon à la nature«. Original befinder sig på Nasjonalbiblioteket i Oslo. Det må formodes, at Lena T., som har skrevet under, har sendt det til Nansen.

3) The boys, »drene« som hun kalder dem, er Carl Krebs, hans bror Ove Krebs og Erik Isager.

4) Lad os komme tilbage til naturen.

5) Man må formode, at Lena Tidemand mener eneste europæiske kvinde, for selv nævner hun adskillige mongolske kvinder, foruden Olga, som boede på gården.

6) Citat fra brev til Fridtjof Nansen skrevet af Lena Tidemand i Bulgun-tal, 29. februar 1928.

7) Kinesisk nytår: 22. januar 1928 sluttede ild-harens år, og 23. januar 1928 begyndte jord-dragens år. Ofte, men ikke altid, falder det mongolske nytår en måned efter det kinesiske. Lena Tidemand var selv født i 1882, vand-hestens år. Selskabets formand blev født i det følgende vand-hestear, 60 år senere.

8) Det er ikke til at vide, hvad Lena Tidemand mener med pagodestil. Ingen templer i Mongoliet ligner pagoder, men mange har umiskendelige træk af tibetansk og kinesisk arkitektur. Det er jo at forvente, da mongolerne fik buddhismen fra Tibet.

9) Scabies: Fnat er en smitsom infektion med fnatmidten og en meget kløende hudlidelse, som ses med stigende hyppighed. Hvorfor ved vi ikke. Tidligere tiders opfattelse af at smitte kun fandt sted, hvis man lå under samme dyne, holder ikke i dag. Fnat kan brede sig som en løbeild, dér hvor mange børn og unge er samlet og tæt på hinanden – som i børnehaver og skoler.

10) Citat fra brev til Lena Tidemands forældre af 1. marts 1928.

11) Se Ger 60:12-13 og Ger 61:18-19 for opskrift.

12) Der er tale om en udtrækkelig trompet, som ofte fylder omkring en meter sammenklappet og 3-4 meter udtrukket.

13) -40° C er rigtigt koldt, og var det i Danmark, ville det være en katastrofe. Men i Mongoliet er det anderledes, her er klimaet ualmindelig tørt. Derfor føles kuldegrader ikke så kolde, som hos os, hvor havet gør luften meget fugtig og dermed får klimaet til at virke meget køligere. Ofte når mongoler kommer til Danmark, fryser de på grund af den fugtige luft, selv om kuldegraderne stort set er ingenting her i forhold til deres hjemland.

Feltarbejde blandt guldgravere

I dette bidrag til vores serie om danske akademikere med mongolske forskningsprojekter fortæller Mette High om sin Ph.D., der omhandler hyrderne i Uyanga og deres beskæftigelse i den illegale minedrift i Mongoliet.

I sommeren 2001 kom jeg til Mongoliet for første gang, men det var ikke helt af egen vilje, at Mongoliet blev min destination. Jeg arbejdede som frivillig for FN-organisationen *International Labour Organization* (ILO) og kom til Mongoliet for at arbejde på projekter vedrørende børnearbejde.

At snakke med pigerne der trak på gaderne i Ulaanbaatar, med børnene der indsamlede plastik på lossepladserne og med forældrene der dagligt frygtede for deres børns liv i de lukkede kulminer i Nalaikh, var en hård velkomst til landet. Da jeg forlod Mongoliet nogle måneder senere, havde jeg dog oplevet så mange forskellige sider af landet, at jeg

vidste, at afskeden kun ville være kortvarig.

Jeg er i dag bosiddende i England og arbejder som socialantropolog på *London School of Economics*. Jeg afsluttede min Ph.D. fra Cambridge Universitet her i foråret, og den omhandler det nuværende *gold rush* i Mongoliet. For at indsamle materiale til min analyse opholdt jeg mig i 2 år i og omkring guldminerne i Uyanga Sum (Övörkhangai Aimag). Feltarbejdet var fantastisk spændende, og jeg fik indblik i, hvorledes mongoler ikke bare tager del i guldfieberen, men også forholder sig til konsekvenserne deraf.

Guldfieberen i Mongoliet begyndte for alvor omkring år 2000.

Efter et årti med megen økonomisk usikkerhed og et par katastrofale vintre, hvor tusindvis af hyrdernes dyr omkom, var mange mongoler desperate efter at finde et nyt levegrundlag. Folk begyndte at søge til guldminerne, hvor guldmineselskaberne intenst forsøgte at tvinge dem væk fra deres områder. Men flere og flere søgte til minerne, alt imens andre begyndte at lede efter guld i nye, udforskede områder.

Efterhånden var over 100.000 mongoler involveret i den illegale guldminedrift (illegal fordi de ikke har erhvervet sig officiel licens til minerne), og den såkaldte *ninja-minedrift* har i dag en betydelig indflydelse på ikke blot landets økono-

Mette Marie High

- PhD: Department of Social Anthropology, University of Cambridge. Thesis titel: *Dangerous Fortunes: Wealth and Patriarchy in the Mongolian Informal Gold Mining Economy*, 2004-08.
- MPhil Degree: Department of Social Anthropology, University of Cambridge, 2003-04.
- BSc: Department of Anthropology, London School of Economics, 1999-2002.
- Student fra Århus Statsgymnasium, 1996.

Ninja'er på arbejde i guldminerne i Uyanga Sum, Övörkhangai Aimag, fotograferet i maj 2005.

Mette High og Casey.

mi og miljø, men også levevis. Min Ph.D. fokuserer således på begreber som rigdom, kønsroller og moral blandt hyrderne i Uyanga, som også tager del i minedriften.

Mine oplevelser i Uyanga har været både barske og opløftende. Jeg boede hos fire værtsfamilier og tog så vidt muligt del i deres hverdag. Det betød, at jeg måtte lære at malke yak og trodse kulden, når dyrene skulle drives til vandhullet i januar-kulden. Jeg måtte lære at lede efter guld og leve blandt fulde fremmede, der konstant truede med slagsmål.

Selv om feltarbejdet har været hårdt, har det også været en utrolig lærerig proces. For at give noget tilbage til Mongoliet i anerkendelse af den menneskelige generøsitet, jeg er blevet mødt med, er jeg for øjeblikket i gang med at redigere min Ph.D.-afhandling, således at den kan blive udgivet på mongolsk.

Derudover håber jeg selvfølgelig, at min Ph.D. en dag også kan blive udgivet på engelsk. Det kræver dog mere feltarbejde; denne gang blandt de buddhistiske lamaer i Uyanga. De har nemlig en central rolle i at tilbede og berolige ånderne i landskabet, og i den såkaldte *nin-ja-hovedstad* er sådanne ånder ikke længere til at slå hen. ■

Mette M. High

M.M.High@lse.ac.uk

I Ger 52:6-9 kan du læse mere om de mongolske ninjager.

Danmark anerkendte Mongoliet for 40 år siden

40-året for oprettelsen af de diplomatiske forbindelser mellem Danmark og Mongoliet blev bl.a. fejret med kronprinsens besøg i Mongoliet i slutningen af august 2008. I dette nummer af Ger følger vi op på begivenheden ved at bringe Bent Gynthers artikel, som han skrev i anledning af 30-årsjubilæet.

I artiklen bringes en oversigt over Mongoliets nyere historie, som fører frem til landets totale selvstændighed og optagelse i FN i 1961. Det banede vejen for den brede internationale anerkendelse af den mongolske stat.

Som man vil bemærke, hersker der en vis usikkerhed om tidspunktet for den officielle anerkendelse. Det er redaktionens håb, at en eventuel kommende forskningsindsats vil kaste lys over detaljerne i anerkendelsesprocessen.

Til maj 1999 er det 30 år siden, Danmark oprettede diplomatisk forbindelse med Mongoliet og dermed anerkendte landets status som en selvstændig stat. Det skete, da den daværende danske ambassadør i Moskva, Anker Svart, rejste til Ulaanbaatar og på Danmarks vegne bad om, at der blev oprettet diplomatisk forbindelse mellem de to stater.

Man kan måske undre sig over, at dette først skete så sent som i 1969. Danmark havde jo for længst haft forskellige former for kontakter med Mongoliet, og herhjemme var landet godt kendt fra adskillige bøger og artikler. Lad os derfor først

trække nogle linjer op for at se, hvordan staten Mongoliet blev en stat.

I begyndelsen af 1900-tallet blev Mongoliet stadig betragtet som en kinesisk provins. Set med kinesiske øjne boede der mongoler i flere områder af Kina, nemlig i Xinjiang og Qinghai, dog især i Indre Mongoli og Ydre Mongoli. Kineserne anerkendte med andre ord, at der var et skel mellem det indre og det ydre mongolske område – på samme måde som man altid har anerkendt et skel mellem det indre og det ydre Tibet. Det sidstnævnte er det område, som vi i dag kalder Tibet.

Indre Mongoli er stadig en del af Kina, hvorimod det »ydre« Mongoli har gået sine egne veje. Det startede i forbindelse med revolutionen i Kina i 1911, som for en kort tid bragte Sun Yatsen (1866-1925) til magten som præsident i Republiken Kina. Det var en urolig tid i det kinesiske moderland. Sun Yatsen trådte tilbage i 1912 i et forsøg på at undgå indre splid i landet. General Yuan Shih-kai (1859-1916) tog over, men kunne ikke holde sammen på det mægtige rige. Ikke mindst i yderområderne herskede der kaotiske tilstande, hvor forskellige »krigsherrer« skiftevis bekæmpede hinanden med deres private hære for at få en bid af kagen.

I dette kaos så nogle mongolske fyrster deres snit til at erklære deres territorium for uafhængigt af Kina. Mongolerne havde givet løfter til manchuerne, ikke til kineserne, så da den sidste manchu-kejser mistede magten, valgte de at være sig selv. Den 1. december 1911 er-

klærede de Mongoliet for selvstændigt med en buddhistisk regering, der blev ledet af den 8. levende Buddha, som fik titlen Bogdo Gegen, hvilket betyder noget i retning af »Den hellige Konge«.

Dette anerkendte Kina naturligvis ikke, men som situationen var dér, kunne man ikke rigtig stille noget op. Set fra russisk side var det imidlertid yderst tilfredsstillende at få dannet en stødpude mellem de to stormagter Rusland og Kina, og efter et russisk pres lykkedes det i 1915 at sikre Mongoliet et begrænset selvstyre. Det skete, da Kina, Rusland og Mongoliet underskrev den såkaldte »Kyakhta-traktat« den 25. maj 1915 i en lille by af samme navn på grænsen mellem Rusland og Mongoliet.

I de turbulente år, hvor zarens Rusland efter revolutionen i 1917 blev en del af den nydannede Sovjetunion, bølgede kampene mellem de »røde« og de »hvide« frem og tilbage, ikke mindst i det sibiriske område 1919-1920. Denne situation kom noget bag på magthaverne i Mongoliet, mens det til gengæld passede fint for en enkelt af de kinesiske krigsherrer, general Hsu. I 1919 sendte han tropper ind i landet, hvor de blandt andet besatte hovedstaden for at beskytte »Kinas« nordgrænse. Men han blev i Urga (i dag Ulaanbaatar) og tog »Den levende Buddha«, Khutukhtu Bogdo Gegen, til fange for at presse mongolerne til at opgive deres autonomi og udpege en kinesisk guvernør.

Næsten samtidig i 1920 kom en del af zarens hvide hær under ledelse af Baron von Ungern-Sternberg forbi. Bogdo Gegen søgte hjælp hos de »hvide«. Baroneren hjalp mongolerne med at smide kineserne ud. Han besatte så Urga og ville være en ny Chinggis Khan. Han gik i gang med et terrorregime, som gjorde ham forhadet af alle. Den ene form for soldater var ikke bedre end den

At der åbenbart i visse kredse i Kina stadig er problemer med at anerkende Mongoliets fulde suverænitet fremgår af dette kort, som indtil for nyligt var tilgængeligt på hjemmesiden www.sdcc.com. Det gav anledning til en del opstandelse i Mongoliet, at dette site for handel med kinesiske produkter med base i Hong Kong tillod sig at bringe dette misvisende kort, som angiveligt var baseret på et forlæg fremstillet på Taiwan.

Den 1. september 2008 reagerede det mongolske udenrigsministerium med at udsende en pressemeddelelse til offentligheden. Heraf fremgik det, at man havde anmodet den kinesiske ambassade i Mongoliet om at undersøge sagen og få rettet fejlen hos det kinesiske firma. I en officiel udtalelse fra ambassaden hed det, at kortets manglende præcision (*inaccuracy*) ikke var i overensstemmelse med Folkerepublikken Kinas holdning. Fejlen er nu rettet.

Kilde: *The Mongol Messenger* 03.09.08

anden, hvilket fik den virkning, at mongolernes ønske om selvstyre blev yderligere forstærket. I Sibiri var der opstået en revolutionær mongolsk gruppe under ledelse af Damdiny Sukhe Baatar (1893-1923), som med hjælp fra det kommunistiske Sovjet fik ryddet baronen af vejen. Denne blev fanget og skudt.

Ikke mindst de mongolske nationalister og guerillalederen Sukhe Baatar, der i foråret 1921 havde dannet »Det Mongolske Folks Revolutionære Parti«, mente, at tiden nu var inde. Den 11. juli 1921 dan-

nede en provisorisk revolutionær regering, hvis overhoved var Den levende Buddha, Bogdo Gegen. Han fik lov at beholde magten indtil sin død i 1924. En ny inkarnation blev forbudt.

Efter hans død blev Den mongolske Folkerepublik grundlagt den 26. november 1924. Den blev den første demokratiske stat af sin slags i Asien. Man socialiserede og kollektiviserede.

I 1932 besatte japanerne Indre Mongoli og i 1937 Beijing. I 1939 fortsatte de fremmarchen mod Ydre Mongoli, hvor de dog blev slået af

For at markere tilknytningen til familien af kommunistiske folkerepublikker placerede man en femtakket stjerne over nationalsymbolet Soyombo. Efter indførelsen af det parlamentariske flerpartistyre blev stjernen sløjet fra det mongolske nationalflag i 1992.

en forenet sovjetisk/mongolsk hærstyrke.

Med tilblivelsen af en tilsyneladende manchurisk, men japansk kontrolleret stat Manchukuo i Manchuriet 1932, opgav Den mongolske Folkerepubliks regering socialiseringen, og kvæget blev igen privat ejendom. Men Japans tilstedeværelse i Nordkina gjorde Sovjetunionen urolig for hele den industri, det havde opbygget i Sibirien. Derfor udbyggede de Ydre Mongoli med infrastruktur og militær samt våbenfabrikation.

De kommunistiske principper blev igen strammet op. Sovjetunionen var ikke kun interesseret i at bruge Mongoliet som stødpude, landet havde også mange ressourcer, som blev brugt til betaling for dets opbygning. Japan afstod fra en konflikt med Sovjetunionen og kastede sig over Kina i stedet for.

Som et resultat af Jalta-konferencen ved afslutningen af 2. Verdenskrig måtte Kina ved underskrivelsen af en sino-sovjetisk venskabs-traktat i 1945 anerkende Den mongolske Folkerepubliks selvstændighed. Chiang Kaishek (1887-1975) gik med til, at Mongoliet fik fuld selvstændighed. Da den kinesiske nationalistregering (Kuomintang) senere blev fordrevet til Taiwan, trak den dog sin anerkendelse tilbage. Dette kom til at betyde, at USA, som stod på Formosa-regeringens side, heller ikke ville anerkende Den mongolske Folkerepublik.

Vigtigere var det dog, at den nye kinesiske Folkerepublik i 1950 anerkendte Mongoliets selvstændige status. Dette viser, at en stat i virkeligheden først bliver betragtet som selvstændig, når verden udenom – ikke mindst nabolandene – anerkender den.

I årene efter 2. Verdenskrig havde imidlertid de fleste stater nok at gøre med genopbygningen efter krigen. Verden blev delt i blokke, og det var naturligt, at det først og fremmest var landene mod øst, der gav Mongoliet diplomatisk anerkendelse. Med restriktionerne under Den kolde Krig havde østblokken nemlig god brug for, ikke alene handelspartnere, men også udviklingsområder, hvor man kunne komme relativt frit.

Da forholdet mellem Kina og Sovjet i 1960'erne nåede ned på frysepunktet, havde Sovjet derfor mulighed for at placere hærstyrker inde i selve Mongoliet. Det siges, at Sovjetunionen på et tidspunkt havde udstationeret omkring 50.000 – måske endda flere – soldater langs Mongoliets 5.000 km lange grænse mod Kina. Herved blev Mongoliet for alvor en slags stødpudezone mellem de to mægtige stater.

I praksis betød det kølige forhold mellem Kina og Sovjet i øvrigt, at Mongoliet på flere måder blev ladt i stikken. Kina havde for eksempel påbegyndt byggeriet af hårdt tiltrængte etageboliger i Ulaanbaatar, men kineserne ville ikke aflevere bygningerne, før arbejdet var helt afsluttet. Og dette kunne beklageligvis ikke lade sig gøre, fordi mongolerne på deres side ikke ville udstede visum til de kinesiske bygningsarbejdere.

I 1961 opnåede Den mongolske Folkerepublik imidlertid en vigtig anerkendelse, idet staten omsider blev optaget som medlem af Forenede Nationer. Dette førte til, at flere og flere stater i løbet af 1960'erne besluttede at oprette diploma-

tisk forbindelse med Mongoliet og derved omsider anerkende staten som stat.

Da Danmark i 1969 sendte sin Moskva-ambassadør til Ulaanbaatar for at overrække sine akkreditiver til præsidenten for Den store Folke-Hurals præsidium, Zajamsrangijn Sambu, blev der stadfæstet diplomatisk forbindelse mellem Folkerepublikken og Danmark.

Før Danmark anerkendte Mongoliets status som selvstændig stat, havde ikke mindre end 41 lande allerede gjort det. For eksempel havde de øvrige nordiske lande (Norge, Sverige og Finland) allerede været der. Danmark blev altså stat nummer 42, der anerkendte Den mongolske Folkerepublik. Men af disse 42 lande var det kun 13 (bl.a. Storbritannien og Frankrig), der oprettede ambassader i Ulaanbaatar. De øvrige stater arrangerede sig med en såkaldt »sideakkreditering« fra de nærmest liggende ambassader. De nordiske lande var således repræsenteret via deres ambassader i Moskva.

Den 14. maj 1999 er altså 30-årsdagen for Danmarks diplomatiske anerkendelse af Den mongolske Folkerepublik. Der er stadig tale om en sideakkreditering, men efter omvæltningerne i 1990 blev arbejdsområdet flyttet, således at det i dag er den danske ambassade i Beijing, der varetager Danmarks interesser i Mongoliet.

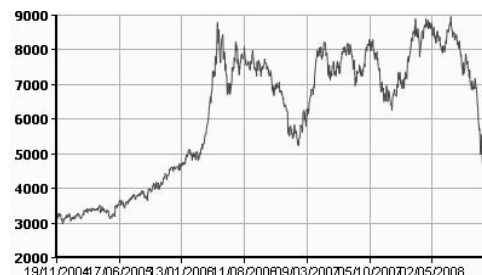
I 1990 valgte mongolerne at afskaffe det kommunistiske styre, og demokrati med flerpartistyre blev indført. Februar 1992 ændrede landet navn til Den mongolske Stat, i daglig tale blot Mongoliet. ■

Bent Gynther

Artiklen blev første gang bragt i Ger 28:20-21 (feb. 1999).

Pulsen på Mongoliets økonomi

Prisen på kobber
nov. 2004 til nov. 2008

Det er svært ikke at lade sig imponere over Ulaanbaatars forandringspotentiale. I de sidste 5 år har det ved hvert besøg nærmest været chokerende at blive konfronteret med den by, man troede, man kendte så godt. På gaderne slås nu nogle hundrede tusinde bilister om at komme frem, og jeg er ikke i tvivl om, at min Fiat Punto ville blive moppet ud i vejkanten i dét selskab. Der bygges forretningspaladser i byens centrum og boligbyggeriet vokser i hast ud af dalstrøgene og sågar lidt op af skrænterne.

Jeg husker den tid, hvor Hotel Ulaanbaatar og Hotel Bayangol var ene om at kunne servere et glas saftevand og noget at spise. Nu er byens gader kantet med restauranter, fast food, cafeer og pubs. Fødevarerbutikkerne bugner af varer og med et udvalg, så man bliver helt flod over danske Irma og Netto. Ja, det ville jo ikke være der, hvis ikke der blev produceret, tjent penge og købt ind. Og det bliver der. Byen summer af mennesker, der har gang i et eller andet.

Jeg har spurgt mongolerne om, hvad der driver Ulaanbaatars imponerende økonomiske aktivitet, men fik ikke de mere nørdede svar, jeg var ude efter. Jeg måtte så anskaffe mig *Mongolian Statistical Yearbook 2008*¹⁾ for at se, om der var en forklaring i tallenes verden, som jeg kunne få mening i: Hvor stor er Mongoliets økonomi?

Jeg tog hul på årbogen og tabellerne med *Gross Domestic Product*. Mongoliets økonomi er ikke stor. Bruttonationalproduktet (BNP) var i 2007 på lidt over 4 mia. dollar,

svarende til omkring 8.000 dkr. per capita, og det er jo ikke så meget sammenlignet med det danske, som er 35-40 gange større. Til gengæld har der fra 2004 til 2007 været en årlig, gennemsnitlig vækst (løbende priser) på 28%. Det er lidt over en fordobling over en 3-årig periode.

Den betydelige vækst skyldes især minedriften, der bidrager med 30% af det mongolske BNP. I løbende priser er råstofsektorens værditilvækst 3-doblet siden 2004. Det skyldes især stigende priser på kobber, guld og andre mineralske råstoffer. Men også landbrug og industri kan fremvise en pæn vækst.

Kobberminen i Erdenet har i mange år været den store valutaindtjener. Før murens fald udgjorde kobbereksperten 80-90% af den mongolske eksport. Men der er gjort nye fund af kobber, og undergrunden er fuld af guld, kul, molybdæn, uran og andre stærkt brugbare mineraler. Det er de mongolske råstoffer, der er grundlaget for den økonomiske aktivitet, selv om udvindingen i volumen ikke er kommet markant ud over det, som Erdenet i mange år har kunnet præstere.

Omverdenen har stor interesse for de mongolske råstoffer. Så de store aktører er ved at sætte sig til rette, men er ikke rigtigt for alvor kommet i gang. Hvorfor ikke? Det kan du læse om i en artikel af Baabar, som bringes i dette nummer af Ger, side 3-7.

Jeg bladrede så videre til det *mongolske forbrugerprisindeks*. Prisstigninger, også kaldet inflation, er et af øjeblikkets mest diskuterede temaer i Mongoliet. Fra 2004

til 2007 har den årlige, gennemsnitlige stigning i Mongoliets forbrugerprisindeks været på lidt over 10%. I 2007 steg priserne med over 15%, og i oktober 2008 gik det helt galt. Prisindekset viste en stigning på næsten 30% i forhold til oktober 2007.²⁾

Den mongolske inflation er delvist *importeret*. Der har været stigende importpriser, fordi den mongolske tugrik holdes i et ret fast forhold til den amerikanske dollar, der i nogle år har mistet værdi. Den er til gengæld på det seneste igen på vej op. En anden del skyldes de stigende oliepriser og især i 2008 de stigende fødevarerpriser. Som det ser ud lige nu, kan såvel fødevarerpriserne som oliepriserne igen finde det leje, de havde før stigningerne.

Desuden har indførelsen af stærkt forhøjede takster for *sundhedsservice og uddannelse* i perioden 2005-2007 betydet stigninger på over 50% i de 2 grupper i forbrugerindeks. Det er ikke let at substituere sig bort fra den type forbrug, ligesom import af sundhedsservice og uddannelse ikke gør det billige.

Meget tyder på, at den mongolske økonomi også befinder sig i en fase med *overophedning* og således med en række flaskehalse. Jeg gætter på bl.a. manglende infrastruktur og arbejdskraft, og på den korte bane er de flaskehalse nok ikke så lette at komme af med. World Bank³⁾ har ytret sig om, at regeringen har bidraget til inflationen ved at øge de offentlige lønninger, da disse sætter niveau for de øvrige lønninger. World Bank anbefaler i

pæne vendinger en *finanspolitik*, der i højere grad dæmper den økonomiske aktivitet og således inflationen. Der var dog et beskedent overskud på de offentlige finanser⁴⁾ i såvel 2006 som i 2007.

Efter at være blevet klogere på den mongolske inflation, årsagerne til inflationen og måske lidt af kurens rette ingredienser bladrede jeg videre til *betalingsbalancen*. Hvordan kan man have så høj inflation uden fare for devaluering af den mongolske tugrik? Som nævnt har tugriken i en række år stået i et ret fast forhold til den amerikanske dollar, 11-1200 tugrik for en dollar. På den vis har den mongolske tugrik fulgt med i den amerikanske dollars rutschetur (devaluering) i de senere år. Men tilbage til udenrigshandel og betalingsbalance.

Den mongolske økonomi er meget åben ligesom den danske. Den mongolske betalingsbalance er imidlertid helt afhængig af eksporten af råstoffer, som i 2007 udgjorde 70% af vareeksporten. I runde tal eksporterer Mongoliet 75% af sin eksport til Kina og importerer 35% fra Rusland og 30% fra Kina.

Udenrigshandelens konti for eksport og import af varer og tjenester viser, at der i perioden 2004-2007 kun i 2006 har været et eksportoverskud. Betalingsbalancens løbende poster er imidlertid samlet set i overskud. Det skyldes overførsel af faktorindkomster.⁵⁾ Efter murens fald har et meget stort antal mongoler arbejdet i udlandet, hvorfra de overfører en del af deres lønindkomst til familien i Mongoliet. Det udgjorde i 2007 175 mio. dollar.

Tendensen ser imidlertid ud til at være en stigende overførsel af faktorindkomster *ud* af Mongoliet. Det er typisk kinesere i bygge- og anlægssektoren og formueindkomster (udbytte, rente) fra udenlandske investorer. I 2004 var overskuddet 135 mio. dollar, i 2005 84 mio. dollar, i 2006 ÷67 mio. dollar og i 2007

5 mio. dollar. Vi har her fået færd af stigende direkte udenlandske investeringer i Mongoliet, som lidt efter lidt overfører stadig større formueindkomster tilbage til hjemlandene. Overførsler af faktorindkomster og international bistand har i perioden samlet set sikret et overskud på betalingsbalancens løbende poster, i 2007 69 mio. dollar.

På betalingsbalancens *finansielle konto* fremgår det, at de udenlandske, direkte investeringer i Mongoliet har været stigende fra 93 mio. dollar i 2004 til 324 mio. dollar i 2007. Bank of Mongolias rapportering i 2. kvartal 2008 tyder på markante direkte investeringer i 2008. Investorlandene er Hong Kong, Kina, Rusland m.fl. Der investeres i først og fremmest minedrift, bygge- og anlægssektoren, jernbanedrift.

Fordringserhvervelsen på de løbende poster på 69 mio. dollar i 2007 og overskuddet på den finansielle konto på 219⁶⁾ mio. dollar sikrede den mongolske nationalbank en solid forøgelse af reserveerne i 2007 på 288 mio. dollar. Den mongolske valuta skulle således ikke være truet af devaluering. Tværtimod foreslår World Bank, at den mongolske tugrik revalueres for således at bidrage til en dæmpning af inflationen. World Bank er også bekymret over pengeforsyningen, som vurderes at være for rigelig og således bidrage til overophedningen.

Alt i alt ser den mongolske økonomi ikke for alvor dårlig ud. Den importerede inflation kan falde på plads og med fornuftige finans- og pengepolitiske reguleringer kan den inflation, der næres af overophedning, afdæmpes.

Den mongolske økonomi er imidlertid sårbar. Den mongolske råstofeksport får på kortere sigt problemer, fordi en global økonomi i recession får mindre travlt med at udvinde råstoffer i Mongoliet. Priserne på f.eks. kobber er allerede

faldet voldsomt. Men på længere sigt kan den mongolske undergrunds råstoffer ikke undgå at være af interesse for den øvrige verden. For den af råstoffer storforbrugende nabo, Kina, er det næppe heller uoverkommeligt at holde den mongolske økonomi kørende, hvis der skulle komme problemer. Det kan så til gengæld gøre Mongoliet mere afhængig af Kina på lidt længere sigt.

Den mongolske regering kan forhåbentlig også – langt om længe – komme overens med de udenlandske mineselskaber om betingelserne for udvinding. Måske er en kommende afdæmpning af den internationale økonomi en passende lejlighed til at få det på plads.

Man kunne ønske sig, at mongolerne blev enige om en mere langsigtet og bæredygtig udvikling af landet. Mulighederne er der i kraft af de solide råstofforekomster. Men det er nok ikke så let at gøre det rigtige, når man er fattig og øjner muligheden for en højere levestandard.

Leif F. Petersen

Noter

- 1) Når ikke andet er nævnt, refererer jeg til oplysninger fra Mongolian Statistical Yearbook 2008, herunder egne beregninger, typisk procentuelle nøgletal.
- 2) Årsstigningstakt i oktober 2008 27,9%. Kilde: Bank of Mongolia.
- 3) www.worldbank.org
- 4) De offentlige indtægter og udgifter balancerer så nogenlunde i en størrelsesorden af ca. 40% af BNP.
- 5) Faktorindkomster er løn og formueindkomster (f.eks. udbytte, rente), som mongoler og mongolske virksomheder indtjener i udlandet og overfører til familien i Mongoliet. Tilsvarende overfører udlændinge i Mongoliet indkomster til hjemlandet.
- 6) Af de 219 mio. er Errors and Omissions på 47 mio. Det er formodentligt beregnet som residual, da nettoforbedringen i reserveerne må antages at være forholdsvis præcist opgjort af Bank of Mongolia.

Aktuelt

The Mongol Messenger
rapporterer:

Gods over grænser 15.10.08

Den 8. oktober 2008 blev et stort container-center ved den mongolsk-russiske grænse taget i brug. Centret, der har en kapacitet på 1 mio. ton gods, ligger i forbindelse med transitbanegården Zabaikalsk. Formanden for den russiske JSC-jernbane, V. Yakunin, udtalte: »Vi regner med at ekspedere 600.000 containere gennem centret og senere at udvide kapaciteten til 780.000.

Ifølge en repræsentant for Baikal-jernbanen vil den økonomiske krise ikke få betydning for jernbanens udvikling, idet behovet for godstransport er blevet væsentligt forøget, nu da trafikstrømmen fra de sydøstasiatiske lande ledes gennem Den russiske Føderation.

Frisk fisk 05.11.08

Der findes mere end 70 fiskearter i de mongolske floder og søer. Fiske-sæsonen varer 180 dage om året, hvor det ifølge Biologisk Institut er muligt at fange ca. 600 ton fisk. Der er en stor efterspørgsel på verdensmarkedet for frisk fisk fra floder og søer. Imidlertid bliver kun 10% af den lokale efterspørgsel dækket af indenlandske forsyninger, resten importeres som konserver fra udlandet. I Mongoliet fanges der mellem 300 og 400 ton fisk om året.

Mongoliet tørrer ud 26.11.08

Vandmiljømyndighederne har opgjort mængden af overfladevand. Resultatet af undersøgelsen, som gennemføres hvert fjerde år, viser, at mere end 1.200 floder er tørret ud; for 4 år siden registrerede man over 5.100. Af mere end 3.700 søer er 2.600 fuldstændigt udtørret og af mere end 93.700 kilder er over 23.000 udtørret.

Mongoler i Europa udvist

Det mongolske Udenrigs- og Handelsministerium bekræftede den 7. november, at Sverige har transporteret 44 mongolske statsborgere, der levede illegalt i Europa, tilbage til Ulaanbaatar på et chartret fly. Heraf kom de 35 fra Sverige, 6 fra Polen og 3 fra Norge. Ministeriet fastslog, at de alle (med undtagelse af de 6 mongoler fra Polen) ikke var i besiddelse af identitetspapirer. De relevante myndigheder i Mongoliet er nu ved at fastslå deres bopæl og tilhørsforhold.

Repræsentanter for myndighederne modtog de udviste mongoler i *Chingis Khaan International Airport*. Ved ankomsten mødtes embedsmændene med udsendinge fra

det svenske politi, der ledsagede de mongolske statsborgere. De svenske repræsentanter opfordrede til et samarbejde om at sende ca. 800 mongoler, der for tiden opholder sig i den svenske hovedstad, Stockholm, tilbage til deres hjemland.

Man enedes om, at man fra svensk side skulle rette henvendelse til de relevante myndigheder i Mongoliet og den mongolske ambassade m.fl. med henblik på at få verificeret deres tilhørsforhold og indsamle de nødvendige identitetspapirer, såfremt Sverige beslutter sig for at hjemsende mongolerne.

The Mongol Messenger
49(907):11 – 19.11.08

СЛАВЯНСКИЙ БАЗАР
РЕСТОРАН

"SLAVYANSKII BAZAR" - THE FIRST RUSSIAN AND SLAVIC CUISINE RESTAURANT OPENED IN NOMADS CHAIN!

WE OFFER YOU:

- Delicious Russian and other Slavic cuisine by professional Russian chef
- Russian melodies and music
- Warm atmosphere where you can get positive energy

FOR EVERY GUEST FREE:

- Shot with SEA BUCKTHORN berry
- Basket of breads and croutons

WORKING HOURS:
Everyday 11AM – 11PM
(VIP rooms for 6 - 8 guests)

Tel: 324466
E-mail: gereltsetseg.j@nomadsgroup.mn

ENJOY RUSSIAN CUISINE, MUSIC & ENVIRONMENT IN MONGOLIA!

Announce

Mere kontrol med bankerne

I et interview til *The Mongol Messenger* konstaterede Mandar P. Jayawant, underdirektør i *Asia Development Bank (Mongolia)*, at Mongoliet er alvorligt påvirket af den globale finanskrisen, og at regeringen bør skærpe kontrollen med landets pengemarked.

Han sagde, at den største påvirkning vil være inden for minesektoren. Et fald i råvarepriserne har haft en negativ virkning på mineprojekternes lønsomhed, hvilket har fået mineselskaberne til at tage deres strategier op til fornyet overvejelse og de store selskaber til at konsolidere igangværende projekter og skrinlægge alle udvidelsesplaner.

Ifølge Mandar vil den af regeringen forventede indtægt fra minedriften udeblive, hvilket vil gøre det nødvendigt at revidere statsbudgettet. Han tilføjede, at den høje råvarekvalitet i de mongolske miner og landets nære beliggenhed til Kina er en fordel, men at regeringen er nødsaget til at opprioritere sin mine-infrastruktur.

Mandar konstaterede, at bankerne var tilbageholdende med udlån, og at overførslerne af penge fra mongoler i udlandet hjem til Mongoliet var faldet. Entreprenører i byggesektoren var på jagt efter kapital, og udenlandske investorer var tilbageholdende med deres investeringer i det lokale marked. Mandar bemærkede, at en positiv effekt af udviklingen vil være, hvis der sker en vis oprydning og stabilisering blandt entreprenørerne i stedet for det hurtige og tilfældige byggeri, der havde præget fortiden.

Mandar konstaterede, at fødevaresektoren er den sektor, der er mindst berørt, fordi den ikke bliver finansieret udefra. Men de meget

omtalte landbrugs- og kunstvandingsprojekter vil måske komme til at mangle kapital til igangsætning. Disse projekter vil blive nedprioriteret, og der er et behov for at lette investeringerne ved at se nærmere på jordskatter og afgifter. Han tilføjede, at der måtte findes incitamenter til at trække private investorer til virksomhederne og ikke kun forlade sig på banklån.

Mandar sagde også, at Mongoliets isolerede beliggenhed mildner den økonomiske nedkøling og gør situationen lettere sammenholdt med de mere komplekse asiatiske markeder. Endvidere er Mongoliets stilling ikke alene afhængig af krisen, men også af hvad der fremadrettet vil ske, hvis selskaberne ikke finder tilstrækkeligt med lønsomme projekter og derfor vil være tilbageholdende med at investere. Han tilføjede dog, at Asien stadig vil have en vækst på 7%, og selv om man har haft forventninger om en vækstrate i Mongoliet på 11-13%, så vil man alligevel nå op på en vækst på 8-9%.

Mandar så optimistisk på fremtiden og sagde, at væksten i regionen vil fortsætte, uden at der vil blive behov for større indgreb. Han tilføjede, at de asiatiske banker er solide til forskel fra de amerikanske banker. *Asian Development Bank* forbereder sig ikke på en nedsmeltning, der findes ingen nødplan.

Mandar opfordrede til slut *Bank of Mongolia* og finansministeriet til at samarbejde om mere kontrol og en sundere finanspolitik: problemerne skal løses, hellere før end senere.

Jude Mak

The Mongol Messenger
46(904):5 – 29.10.08

Arabiske falkejægere

I et interview fra august 2008 fortæller D. Batsaikhan om det at gå på falkejagt i selskab med arabere.

I år er der masser af falke i de fleste af Mongoliets aimager. I 25 dage rejste jeg gennem Dornod, Töv og Övörkhangai aimager i selskab med nogle syriske arabere.

Det er svært at fange falke uden at kende deres opholdssteder. Ligesom andre dyr skifter falke opholdssted ved at følge efter byttet, og for mig ser det ud, som om de er på ud-kik efter Brandts mus (markmus).

Selv om Övörkhangai har mange falke, er der ikke ret mange af dem, som araberne synes om. De vil have en ung falk med en hvid plet på brystet. Den er imidlertid meget sjælden, og man er nødt til at kende deres opholdssteder, før man tager ud for at fange dem.

I 6 år har jeg indfanget falke i selskab med syrerne, som ringer til mig på min mobiltelefon, når de ankommer til Mongoliet. I de senere år er antallet af falkejægere vokset kraftigt. De lejer altid en terrængående jeep, når de skal ud og fange falke, og de bruger duer som lokkemad. Der går mellem 5 og 20 duer til at fange en falk.

For øvrigt elsker araberne deres falke lige så meget som mongolerne elsker deres heste, og en araber, der ejer en falk med en hvid plet, har høj status. Araberne foretrækker Mongoliet frem for Kina eller Rusland, når de skal på falkejagt. I Mongoliet er der ingen kontrol med falkejægerne. Derfor kan de godt optræde en smule overmodigt.

O. Tegshgerel

The Mongol Messenger
44(902):2 – 15.10.08

DMS nyt

Dansk Mongolsk Selskab på Facebook

Burmaa Nyamaa har taget initiativ til at oprette Dansk Mongolsk Selskab som en gruppe på Internet-portalene *Facebook*. Formålet er at styrke selskabets virksomhed, tiltrække nye medlemmer og støtte det globale netværk af mennesker med interesse for Mongoliet.

Der vil blive lagt informationer ud om kommende aktiviteter i selskabet samt om øvrige aktiviteter og begivenheder, som kan have interesse for medlemmerne.

Bestyrelsen bifalder Burmaas initiativ og vil hermed opfordre medlemmer med mod på at træde ind i dette internationale, globale netværk med millioner af aktive brugere i hele verden til at melde sig ind i gruppen via hjemmesiden www.facebook.com. BN/JK

Tyva Kyzy, Tuvas Døtre

Fredag 6. marts 2009 kl. 16.30
Klaverfabrikken, Fredensvej 12A, Hillerød
www.klaverfabrikken.dk

I en legetøjsbutik (fx BR) er set en Przewalski-hest. Den er af plastik og fremstillet af det tyske legetøjsfirma Schleich (nr. 13620). Hesten er 8 cm høj og 10 cm lang. Den koster 39,50 kr. Den mongolske »vildhest« er let genkendelig på den tynde, mørke stribet ryg. Til den pris kan man hurtigt få sig en god stor flok heste. RG

Foto: Søren Zeuth

I love UB

I en opsang til befolkningen skrev den mongolske avis *Ardiin Erkh* den 22. maj 2008:

I Ulaanbaatar flyver støvede plastikposer om ørerne på os. Og spyt på fortovene samler kager af mudder under skosålerne. Folk letter sig i hjørner og portåbninger. Alt sammen sætter det Ulaanbaatar i et dårligt lys.

Mens Ulaanbaatar er blevet en metropol med en befolkning på over 1 mio. indbyggere på grund af de mange tilflyttere fra landet, er mange af de højtuddannede flyttet til udlandet. Vi har det som fisk, der gerne vil leve i et rent miljø.

Alligevel kaster vi skamløst vores affald fra os alle vegne og overlader det til andre at rydde op efter os. Vi kan skabe meget bedre forhold i byen, hvis de unge vil tænke mere på deres opførsel end på det tøj, de har på. Det har ikke voldt problemer at lære ungdommen at kommunikere ligesom i Vesten, selv om den kun har været bofast i mindre end 100 år. Derfor bør vi starte med at opdrage de unge, så vi får gavn af det i næste generation.

Armbånd med påskriften I LOVE UB bør bæres af de unge, der gerne vil have et rent og sundt samfund. Lad os bære dette armbånd og sprede en førsteklases »bykultur«. Vi foretrækker en ungdom, der gerne vil bidrage til et rent og sundt samfund frem for moderigtige og smarte fyre. Det betyder ikke nye mennesker og nye bygninger, men rene gader og civiliserede mennesker. BO

Afsender:
Dansk Mongolsk Selskab
c/o Jan Koed
Clara Pontoppidans Vej 41
2500 Valby